

MY3

Scenska muzika na repertoaru
Narodnog pozorišta u Beogradu
1868—1914

Muzej pozorišne umetnosti
SR Srbije
Beograd
maj 1976.

Autor izložbe i kataloga:
Veroslava Petrović

Scenska muzika na repertoaru
Narodnog pozorišta u Beogradu
1868—1914

МФН. 6032.

Autonomija, dobijena Hatišerifom 1830. godine, doveala je Miloševu Srbiju na evropsku pozornicu. U novoj srpskoj prestonici, Kragujevcu, Knez je po ugledu na zapadne vladare uređivao svoj dvor, pa je tako u Kragujevac, između ostalih, pozvan Joakim Vujić, putujući glumac, pisac i prevodilac, da osnuje pozorište za Kneza i njegovu svitu. Sa prvom predstavom u ovom pozorištu rođena je i muzika koja je u daljem istorijskom razvoju pozorišta kao scenska muzika zauzimala veoma važno mesto, mada je u našoj sredini njen razvojni put bio daleko teži nego u drugim, kulturnim zemljama Evrope.

Beograd je u to vreme ostavljao na putopisce utisak *nezaboravan i osobit*. Za one koji su dolazili sa Zapada to je bila varoš gde se *dodiruje istorija koja sada svoje poslednje uloge odigrava i piše, istorija osmanskog plemena i osvajača sveta, pa onda istorija druga, koja tek stupa u krug svetskih dogadaja...* varoš gde se *dodiruju umiranje i novo oživljavanje, propast i podizanje, prošlost i budućnost!*¹⁾ Sa svojim belim minaretima i polusrušenim džamijama, turskim grobljima, bitpazarima, strmim krvudavim, kaldrmisanim ulicama, blatom i malim dućanima trgovaca i zanatlija, Beograd je u prvoj polovini XIX veka imao izgled istočnjačke varoši. Sredinom veka, posredno preko Beča, Beograd počinje da dobija izgled evropske varoši. On ima svoju Gospodsku ulicu sa lepim kućama bogatih i viđenih Beograda, Veliku pivaru, hotele *Kod jelena* i *Srpsku krunu*, Kapetan-Mišino zdanje, Voznesensku crkvu, Gradsku bolnicu, pet muških i dve ženske škole, Licej, Narodni muzej itd.

Neposredno posle revolucije 1848. godine u Srbiju i Beograd prodire evropski način života. Nova buržoazija, koju su sačinjavali trgovci i zanatlije, bankari i industrijalci, menjala je svoj način života. Čakšire zamenuju pantalone, fesove šeširi, orijentalni nameštaj — austrijski rokoko i bidermajer.

U ovom novom građanskom društvu, muzika je počela da zauzima svoje mesto i da biva njegova potreba. U kuće su sa *modernim* nameštajem ulazili i muzički instrumenti, pa je tako u Šabac, u dom Jevrema Obrenovića stigao i prvi klavir, a za profesora klavira Jevremovih kćeri Josif Šlezinger, čije je ime vezano za početke scenske muzike u Srbiji.

Rodom iz Sombora, Šlezinger (1794—1870) je svoje muzičko znanje sticao kod raznih privatnih profesora muzike. Kada je iz Novog Sada 1829. godine prešao u Srbiju, postavljen je za *prvog kapelmajstora vojene bande*, a knez Miloš i Joakim Vujić, osnivač i upravnik Prvog srpskog teatra u Kragujevcu, dobili su prvog školovanog muzičara u Srbiji. Sve pesme u komadima Vujićevog teatra, ugađajući volji i ukusu kneza Miloša, komponovao je Josif Šlezinger. Nijedna predstava u ovome Teatru nije bila bez muzike i pesme, pa je tako i komad *Zenidba cara Dušana* izведен kao prva opera u Teatru u Kragujevcu.

Po prestanku rada Teatra u Kragujevcu, i preseljenju prestonice u Beograd, Šlezinger postaje kapelmajstor u beogradskom Teatru na Đumruku. Podjednako značajne i teške uloge u neobrazovanoj i polupismenoj sredini preuzeila su na sebe dva neimara — Joakim Vujić u pozorištu, Josif Šlezinger na polju muzike. Joakim Vujić je brže uspeo da zagreje publiku za pozorišne predstave, jer je ona u gledalištu preživljavala svoju istoriju ili se zabavljala u komedijama iz narodnog života; Josif Šlezinger je morao da uloži mnogo više truda da bi istoj toj publici približio muziku. Posvećen svome poslu Šlezinger je, može se slobodno reći, uveo muziku u naše pozorište, i ispunjavao je njome svaku pauzu između činova.²⁾

Iskreno odan svome poslu Šlezinger je pokušao da u Beogradu izdvoji muziku kao umetnost i da je neguje odvojeno od scene, što je značilo početak muzičkog života. *Novine Srbske* br. 2 od 10 januara 1842. godine objavile su vest: *U nedelju, 4. o. m. davao je kapelmajstor Šlezinger sa svojom bandom i s pomoću nekoliko ovdašnji diletanata muzikalniji i krasnopevni koncert u teatru. Slušatelja je, premda odabranih, ali malo došlo, čemu će uzrok, možda biti jedno, što čuvstvo za ovakva uveselenija još dovoljno kod nas nije ovladalo.*

Godine 1841. u novoj prestonici, u Beogradu, osnovan je Teatar na Đumruku. Kako Beograd nije imao pozorišnu zgradu, predstave su davane u lepoj zgradi Đumruka-Carinarnice na Savi, u zgradi koja je i ranije često služila za predstave mnogobrojnih putujućih cirkuskih trupa. Tako je beogradsko stanovništvo 1832. godine uživalo u predstavi jedne francuske trupe, koja je prikazivala velikog belog slona.

U kratkotrajnom životu Teatra na Đumruku

(novembar 1841. do avgusta 1842), muzika je zauzimala značajno mesto. Prema rekonstruisanom repertoaru ovoga teatra,³ vidi se da su izvedeni sledeći komadi sa muzikom: *Kraljević Marko i Arapin*, pozorišna igra s pesmom u 3 čina A. Nikolića, muzika Josifa Šlezingera (7. XII 1841); *Ženidba Stefana Dušana, cara srbskog*, pozorišna igra s pesmama u 3 dejstvija, sočinjena po narodnoj pesmi G. Atanasijem Nikolićem, a muzika je bila činjena G. Josefom Šlezingerom (19. II 1842). Osim muzike između činova i na početku predstava, u ovome Teatru priređena su i tri celovečernja koncerta — 21. aprila i 2. i 5. maja 1842. godine — tom prilikom je gostovao direktor orkestra temišvarskog pozorišta Mihail Jaborski.

U većini predstava koje su igrane u Teatru na Đumruku vidi se da su najčešće radili u zajednici pisac Atanasije Nikolić i kompozitor Josif Šlezinger. Posle prestanka rada Teatra na Đumruku jedna od predstava *Zidanje Ravanice*, delo ovoga tandem-a, održala se dugo na repertoaru, skoro neprestano od 1846. godine pa sve do osamdesetih godina toga veka. Ovaj komad je uvek punio kuću zahvaljujući mnogim pesmama kao i efektnoj sceni u kojoj se gotovo sva srednjovekovna srpska vlastela pojavljivala u punom sjaju. Ova dva efekta očigledno su dugo privlačila publiku u pozorište, ali je 1870. godine u listu *Vidovdan* br. 85 sam pisac izrazio ljutnju u odnosu na glumce u ovoj poluoperi, smatrajući da su isuviše kruti i bez osećanja i da su potpuno zanemarili muziku. Pet godina kasnije Svetislav Vulović vidi u ovoj predstavi *parče stare slave; on kaže da je kuća bila puna, ali da se vidi da su za nju još marili samo čurčeta i čakšire.*

Istovremeno, u jednoj drugoj sredini, nedaleko od Beograda, u Pančevu, koje je u XIX veku imalo važnu strategijsku funkciju i značajnu političku i kulturnu ulogu u životu vojvodanskih Srba, Nikola Đurković započinje jedan nov posao na polju srpske vokalne muzike. Rad Nikole Đurkovića (1812—1875) vezan je za dva grada — Pančeve i Beograd i za oba je od velikog značaja, kao i za celu srpsku muzičku kulturu. Iako bez stručnog muzičkog obrazovanja, pisao je muzičke umetke za pozorišne komade i harmonizovao pojedine gradanske i narodne melodije. Jedno kratko vreme (1840—42) Đurković je bio angažovan u Beogradu kao učitelj pevanja na dvoru kneza Mihaila. Godine 1842.

prelazi u Pančeve i tamo osniva Pevačku družinu koja je pevala uglavnom u crkvi. Međutim, želje i ambicije Nikole Đurkovića bile su daleko veće, težio je da pesma i muzika izđu i van crkve i da šira publika ima svoje pesme i svoju muziku. Pančevačka sredina bila je zrela da omogući ovakav poduhvat. Dva novoosnovana društva — Mužičko i Pevačko društvo priredili su u zajednici 1844. godine koncert na kome su izvođena dela Belinija, Donicetija, Rosinija. Đurković je u Pančevu osnovao i Pozorišnu diletantsku družinu za koju je prevodio komade, pevao pesme i komponovao muziku. U ovoj sredini naišao je na razumevanje i veliku moralnu i materijalnu podršku građana od kojih je dobijao i obilne novčane priloge za potrebe rekvizite i pozorišta. Veliku pomoć i podršku Đurković je imao i u poznatom pančevačkom parohu i pesniku Vasi Živkoviću. U mužičkom radu često je sarađivao sa Josifom Šlezingerom, te su zajedno komponovali muziku za komade Jovana Sterije Popovića i Atanasija Nikolića. Nikola Đurković je sa svojom Pozorišnom družinom prešao u Beograd 1847. godine i jedanaest meseci davao predstave u sali hotela *Kod jelena*, koja je u ovo vreme bila najpogodnija za izvođenje pozorišnih predstava.

U većini pozorišnih komada Đurković je prema svom *ličnom nahodenju* komponovao pesme da bi takav komad bio privlačniji za publiku, a često je i sam pevao u predstavama ove svoje *lake kuplete*.⁴ U prvoj fazi postavljanja temelja scenskoj muzici, od nesumnjivog je značaja rad Nikole Đurkovića, te se i ovi prvi pokušaji da se napravi komad s pevanjem i muzikom smatraju kao *počeci naše dramske muzike ili bolje reći muzike za scenu*.⁵ Sredinom XIX veka jedino je Pančeve imalo stalnu pozorišnu zgradu, pa iako je to bila obična gostonica, namenjena je *teatralnom zdanju*.⁶

Pokušaji Beograda da dobije trajnu pozorišnu zgradu trajali su skoro dve decenije. Ustrojeni su Pozorišni odbori, počelo se sa sakupljanjem priloga, otvorena je Knjiga osnovatelja srbskog teatra, angažovani su arhitekta Kasano i preduzimač Štajnlehner i 1852. godine otpočelo se sa izgradnjom teatra na Zelenom vencu. Dok su se graditelji pozorišta bezuspešno mučili sa lošim i močvarnim terenom na Zelenom vencu *Srpske novine* su 1852. godine pisale o značaju

budućeg teatra, o radosti koju će doneti, o spisateljima koji će se naći u darovitom srbskom narodu i apelovale na dobru volju građana oko davanja priloga za izgradnju.

Međutim, to je bio period zamiranja pozorišnog života u Beogradu.

Osnivanje *Omladinskog diletantorskog pozorišta* pod upravom advokata Laze Praporčetovića, 1857. godine bilo je, u stvari, reakcija na iznenadan dolazak nemačke pozorišne trupe Huga Prajsa. Posle jedne zajedničke predstave *Kraljević Marko i Arapin Atanasija Nikolića*, *Omladinsko pozorište* uspelo je da istisne nemačku trupu i da se osamostali u *Kneževoj pivari*. Ovo pozorište je uspelo da se održi nekoliko godina. Đorđe Maletić, istoričar i upravnik ovoga pozorišta, govoreći o njegovom repertoaru, pominje muziku samo u komadima *Srbski svatovi* Svetozara Popovića i *Prehodnica srbske slobode* ili *Srbski hajduci* Dorda Maletića. I kako on kaže, prvi komad je ostao dugo na repertoaru jer se dopadao širokoj publici zbog gajdaša i kola; a u drugom komadu pesme je harmonizovao poznati muzičar toga vremena Kornelije Stanković.

Na žalost, zaoštreni odnosi između Srba i Turaka, događaj na Čukur česmi, bombardovanje Beograda, onemogućavali su miran i normalan život što je i te kako doprinelo gotovo potpunom prestanku aktivnosti pozorišnog života u Beogradu.

Uprkos tome, uskoro po bombardovanju Beograda stiglo je *Kazalište iz Hrvatske* koje je dalo nekoliko predstava na opšte zadovoljstvo beogradske publike. Skoro istovremeno u Beograd su stigli i glumci iz Novog Sada, novembra 1867. godine i davali su predstave kod *Engleske kraljice* i kod *Krone*.

Najzad je Beograd posle više decenija dobio pozorišnu zgradu zahvaljujući podršci i pomoći Kneza Mihaila. Na mestu nekadašnje Stambol kapije, ukazala se raskošna zgrada Narodnog pozorišta. Neostvarene planove arhitekte Kasana preradio je arhitekta Bugarski, još uvek uz pomoć preduzimача Štajnlehnera i pozorište je otvoreno 30. oktobra 1869. godine prigodnim komadom Đorđa Maletića *Posmrtna slava kneza Mihaila*, za koji je muziku komponovao Dragutin Reš. U Beogradu je sada mogao da otpočne normalan pozorišni život.

Imajući pred sobom kratak pregled perioda koji je prethodio radu Narodnog pozorišta, mada na osnovu prilično oskudnih izvora, vidimo da je muzika bila

Pismo upravnika Narodnog pozorišta Beogradskom garnizonu (1872).

~~T. A. Kantskij. V. N.~~
Kantskij.

~~Помощник
T. A. Kantskij.~~

~~запасной барыгой.~~

№ 31.
15/2 - 3/2. 1923.

У барыг.

Управа народног
потребитела упова
ва да, да извеште,
заредити 40 ^{десети} барыгама
са надлежним заредишем
има, који се супра 16/2.
имаши судовати
са обданиког потребитела
и да представи "Надле-
жноста"!

Управите
запр. поср.

УГОВОР.

Иакуто позорничкога одбори с једне стране и г.
Лека

Заборава

с друге, овај је данашњега дана уговор под ове
услове:

1. Г. Заборава јасно

јасно у пар-
нико посвршту дужности државе када ће бити избран, а када позоришна
потреба буде захтевана, да поступа редовношћу.

2. Што је посебно да у избору, во одредби позорничкога, од
тога може бити посебан, само на време кандидатов. Ако ће тако, а не
ако избрати из нога, било да је... узти потчи велено.

3. Поменуте посврште је позоришним привилегијама и паредбама поз-
оришне организације.

4. За ту службу добија с. Г. Заборава јасно
годишњу плату од 150 (две стотине и педесет)

тамара, рачунски дукат у 60 пр. ч.

5. Овај уговор мажи од двају година до 1. јануара
1872. Рок за отказ 1. септембра 1872.

6. Ако би с. Г. Заборава јасно отказао
пре уговореног времена, дужда је да плати слободни износ
тридесетина плата.

7. Године службе рачунске дукаци од 1. јануара - 1871.

Приједба: Г. Заборава јасно сматра да
учесује позоришке организације је још разумје-
шија, а пре 1. јануара 1871.

{ } { } { }

Уговор овај пачилен је у два равнотакта склопљен, од којих један
остави у позорничкој агенцији, а други се издаје с. Г. Забораву јасно.

Бр. 107.

У Београду, 18. децембра 1870.

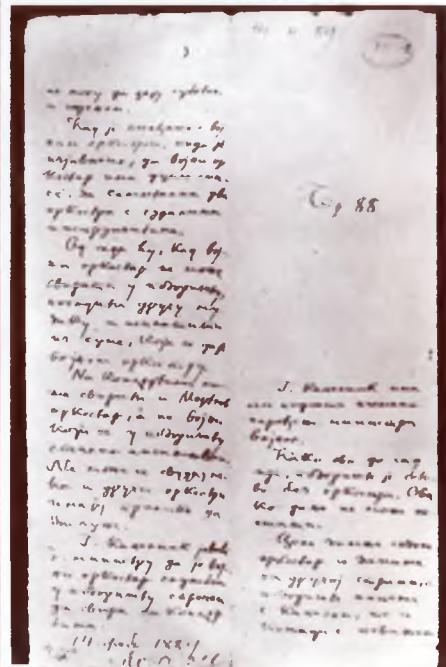
Г. Заборава јасно

Г. Заборава
јасно јасно

Димитрије

Г. Заборава јасно
јасно јасно

18. децембар 1870.
Г. Заборава јасно

Levo: Ugovor Davorina Jenka sa Narodnim pozorištem (1870).
 Gore desno: Davorin Jenko (1835—1914), kompozitor. Snimak iz 1901. godine.
 Dole desno: Pismo Milorada Šepčanina, upravnika Narodnog pozorišta, Ministru vojnom (1889).

često prisutna u pozorišnim predstavama. Međutim, da bi muzika uopšte postojala na sceni Narodnog pozorišta trebalo je rešiti niz problema. Školovanih muzičara bilo je veoma malo te je pitanje oformljavanja orkestra u Narodnom pozorištu bilo usporeno i teško. Isti problemi su postojali i oko angažovanja kapelnika, pevača, a jedno od veoma akutnih pitanja bili su domaći kompozitori.

Shvatajući značaj muzike, Pozorišni odbor je odmah na početku rada Narodnog pozorišta obratio znatnu pažnju na njeno uvođenje na scenu i na njeno sistematsko negovanje.

Jedan od članova Uprave Pozorišnog odbora, Đorđe Maletić, naglasio je ulogu muzike, smatrajući da nijedan novi komad ne bi ostavio onakav utisak kakav bi trebalo, da nije muzike. On je takođe bio uveren da *ona i u pozorištu veliki deo pitomljenja i oblagorodenja na sebe prima*. Ovim je Đorđe Maletić, istoričar pozorišta, njegov upravnik i poslenik, revidirao svoje ranije mišljenje o muzici u pozorištu, kada je govorio o melodrami Atanasija Nikolića *Zidanje Ravanice* rekao da će naši pisci krenuti ovim tragom *pišući melodrame, operete pa najposle i opere...* te da *udružena muzika s pevanjem izvesno podgriza drami život*.⁷

Od osnivanja Narodnog pozorišta u Beogradu, pored glumačkog ansambla, orkestar i hor tesno su vezani za pozorište i pozorišnu predstavu. Orkestar je Narodnom pozorištu bio preko potreban, jer je muzika, osim toga što je bila vezana za komad, služila i za zabavljanje publike pre predstava i obavezno između činova. Prema *Repertoaru Narodnog pozorišta u Beogradu* za sezonus 1868/69. u domaćoj i stranoj drami, od ukupno 96 premijera, deset su bile sa muzikom. Međutim, neki komadi koji u ovome repertoaru nemaju muziku, a održali su se godinama u pozorištu, kasnije su prikazivani sa muzikom. Na primer, komad *Hajduk Veljko* Jovana Dragaševića, čija je premijera bila 30. novembra 1868. godine, na premijeri i još dugi niz godina nije imao muziku. U prikazu ove predstave u listu *Istok* br. 2 od 5. januara 1875. godine, kaže se da je, između ostalog, naročito bila uspela intonacija carske himne čemu smo blagodarni Gospodinu Jenku, i da se u Beograd opet vratio pevač Nuna Stojanović i lepo otpevao pesmu *Od onoga dana čemernoga*. Jovan Bošković, potpredsednik Pozorišnog odbora,

dobio je, odmah po osnivanju pozorišta, zadatak, da sačini projekat za uređenje pozorišnog orkestra. Po ovome projektu orkestar bi trebalo da sačinjavaju 12 svirača, od kojih bi 11 bilo uzeto iz vojničke sviračke bande, a dvanaesti bi bio uzet iz civila.⁸ U projektu su bile određene i plate za svirače, a za upravnika orkestra postavljen je Dragutin Reš, učitelj muzike jedne beogradске škole.

Ne samo u Beogradu, već i u manjim mestima Srbije toga vremena, pored pevačkih družina počeli su da se formiraju i orkestri koje su uglavnom sačinjavali češki muzičari. Ovi muzičari su kasnije činili glavninu orkeстра Narodnog pozorišta u Beogradu.⁹

Osim orkestra, Narodnom pozorištu su bili potrebni i pevači pa je 1870. godine beogradski list *Vidovdan* objavio sledeću vest: *Narodno pozorište potrebuje oko 20 lica, koja bi kao članovi pevačkog zbora a osim toga i u svakoj predstavi, gde je veće osoblje potrebno, na pozornici sudearlovala.*¹⁰

Još 1868. godine Jovan Đorđević je osnovao pri Narodnom pozorištu *Privremenu pozorišnu školu* u kojoj je muziku i pevanje predavao Dragutin Reš. Godine 1870. ova škola postaje *Prva srpska glumačka škola* u kojoj je angažovan i Davorin Jenko. Škola je radila samo nekoliko meseci. Pitanje kompozitora u Narodnom pozorištu bilo je jedno od veoma važnih i teško rešivih problema. Do pojave Davorina Jenka može se nabrojati samo nekoliko kompozitora koji su komponovali specijalnu muziku za komade. Pored Šlezingera i Kornelija Stankovića značajno mesto u ovom periodu zauzima kompozitor Aksentije Maksimović. Gimnaziju je završio u Sremskim Karlovcima i još kao dečak počeo da se bavi muzikom. Započeo je studije tehnike u Beču, ali ih je ubrzo napustio i vratio se u Novi Sad gde je radio kao kapelnik u pozorištu i komponovao muziku za pozorišne komade. Godine 1871. otišao je ponovo u Prag radi nastavka studija, gde je i umro u svojoj 29. godini, 1873. godine.¹¹ Ostavio je za sobom muziku za komade *San na javi* Jovana Subotića, *Dobrila i Milenko*, *Srpske cveti ili Takovski ustanač* Matije Bana, *Saćurica i šubara* Ilije Okruglića-Sremca i *Maksim Crnojević Laze Kostića*, koji su gotovo jedan za drugim bili na repertoaru Narodnog pozorišta od marta 1869. do oktobra 1870. godine. Jedan od najzaslužnijih za razvoj scenske muzike u Narodnom pozorištu kompozitor i dirigent Davorin

Jenko (1835—1914), rodom Slovenac, veći deo svog života proveo je radeći u Beogradu. Od 1859. do 1862. godine bio je horovođa *Slovenskog pevačkog društva* u Beču, od 1863. do 1865. — dirigent *Srpskog crkvenog pevačkog društva* u Pančevu i od 1865. do 1877. horovođa *Beogradskog pevačkog društva*. U Narodno pozorište je došao kao već poznati muzičar. Ugovor sa Narodnim pozorištem je sklopio 18. decembra 1870. i angažovan je za kapelnika hora, dok je kapelnik orkestra ostao i dalje Dragutin Reš. U to vreme je i *Beogradsko pevačko društvo*, za čijeg je horovođu 1863. godine došao Kornelije Stanković, odigralo značajnu ulogu. Ono je davalо pevače za hor u pozorištu, a njih je u Društvu spremao Davorin Jenko, koji je u njemu radio kao horovođa.

Delatnost Davorina Jenka u beogradskom muzičkom životu, obuhvata tri veoma značajne decenije. Narodno pozorište je u to vreme već nekako uspeло da sakupi svoj orkestar (u početku sastavljen od duvačkih instrumenata, a kasnije i gudačkih), hor, učitelje muzike i pomalo već školovane pevače (jedan od najboljih učenika Davorina Jenka bio je pevač Stevan Deskašev), ali muziku stranih kompozitora i pored toga nije bilo moguće izvoditi, jer to nisu dozvoljavali uslovi kojima je raspolagalo pozorište, a trebalo je imati u vidu ne samo ukus publike već i težnje i ideologiju *Srpskog omladinskog pokreta* čiji su zahtevi bili *da se i pozorišna muzika prekvari srpskim folklornim elementima i specifičnom srpskom osećajnošću*.¹² Davorin Jenko je pišući muziku za pozorišne komade morao da uzme u obzir sve ove razloge. Došavši u pozorište gde je već bila ustaljena forma prikazivanja u Srbiji — komada sa pevanjem — i sam je prihvatio tu formu. Komadi sa pevanjem odgovarali su obliku *Singspiel-a*, koji se javio u Nemačkoj krajem XVII veka. Komadi s pevanjem dolaze kod nas sa mađarskim repertoarom u XIX veku i ostaju dugo na repertoaru pozorišta, kada su u Nemačkoj već potpuno nestali sa scene. Prema *Repertoaru* premijera Narodnog pozorišta od 1868. do 1914. godine, Davorin Jenko je komponovao muziku za veliki broj komada u nacionalnom i stranom repertoaru, a zatim i u saradnji sa kompozitorima Šlezingerom, Dragutinom Čižekom i Mitom Topalovićem. U nacionalnom repertoaru komponovao je muziku uglavnom za istorijske

komade i komade iz narodnog života. Sigurno je i to, da je među tekstovima u domaćem kao i u stranom repertoaru, izuzimajući značajna imena domaćih autora Janka Veselinovića, Đure Jakšića, Matije Bana, bilo i veoma slabih dramskih tekstova.

Prvim godinama delatnosti Davorina Jenka pripada muzika za komade: *Srpske cveti*, *Čića Tomina koliba Rob*, *Lopudska sirotica*, *Dve udovice*, *Merima*, pa autor monografije o Davorinu Jenku, Dragotin

Cvetko, zaključuje da je *i muzika u ovim komadima pravo reči vrlo skromna — jedan solo i dva dueta, ili samo solo, dva hora itd.*¹³

Mnogi od komada, kao što su *Seoska lola*, *Potera*, *Doktor Oks*, *Đevojačka kletva*, koja je bila očigledan primer dobro shvaćenog nacionalnog muzičkog stila, stavljani su često i održali se dugo na repertoaru. To je nesumnjivo zahvaljujući tekstovima samih komada koje je publika volela, ali tome je doprinela i muzika koju je za njih komponovao Jenko — *po svemu izgleda da su se Jenkove pesme zbog svoje upevanosti i skladnosti sa situacijama na pozornici dopadale.*¹⁴

Seoska lola (1878), mađarski narodni komad s pevanjem Ede Tota, veoma je lako prihvaćen u nas. Dobro posrljen i u prevodu Stevana Deskaševa dugo se održao na repertoaru. Muzika za ovaj komad pripada ranijem periodu Jenkovog stvaralaštva, u kome se još uvek osećalo mladalačko neiskustvo kompozitora, te mu i recenzent beogradskog lista *Istok* primećuje da je: *pevanje dobro išlo kod Deskaševa, Cvetićke pa i Zorke, ali u horu ne. G. Jenko trebalo bi da vidi где bole pevače, pa da im se tu pomogne.*¹⁵

Đido (1892), gledan očima savremenog kritičara je *trajavo prošao, jer muzika na koju je ovaj komad toliko čekao nije očekivanje opravdala. Ono što je lepo, to je čisto narodna pesma.*¹⁶ Gledano očima današnjih muzikologa *Đido* i *Potera* (1895) još više potvrđuju činjenicu da je Jenko sasvim ušao u duh srpske sredine. U *Đidi* je obradio devet narodnih pesama iz Mačve, od kojih su i danas poznate *Urodile žute kruške i Osu se nebo zvezdama*. Jenko je ove pesme obradio *harmonski, bogato, osećajno, razmahnuto i instrumentalno duhovito.*¹⁷

Potreba za muzikom u Narodnom pozorištu bivala je svakim danom sve veća, a Davorin Jenko je u ovom periodu gotovo jedini primio na sebe ovaj težak zadatak. Trebalo je odgovoriti na sve obaveze i zadovoljiti zahteve publike, uprave, kritike. I

pored velikog muzičkog iskustva, da bi odgovorio svim ovim zahtevima, Jenko je često zapadao u veoma teške situacije. Dešavalo se, ne retko, da je morao da prerađuje i spaja muziku raznih autora. Muziku stranih kompozitora u komadima *Don Cezar od Bazana* Masnea, *Robert Đavo* Majerbera, *Marija kći pukovnije* Donicetija, *Seviljski berberin* Rosinija, *Figarova ženidba* Mocarta, pokušavao je da prilagodi ukusu publike shodno prilikama i mogućnostima.

Takav jedan pokušaj načinjen je u komadu *Marija kći pukovnije*, gde se mešala muzika Donicetija, Obera i Jenka. Recenzent lista *Istok* zamera upravi što je na repertoar stavila operetu, a da publiku prethodno nije pripremila prikazujući joj kratke vodvilje. Koliko je ova predstava uspela, najbolje potvrđuje recenzentovo mišljenje da: *naša publika kliće kad se na bini pesma ori, a zbilja života sa šaljive strane uzme i da nema sumnje da su komad propasti spasli kako nosilac naslova ovog komada g-đa Cvetićka... koja nas odavno svojom veselom naravi i muzikalnim darom doziva i hrabri, da se vratimo u elemenat naših pravih ukusa i osećaja i da pripravimo zemljiste za srpsku operu.*¹⁸

Pitanje je, koliko je u tim komadima postojala veza sa njihovim muzičkim autorima, jer je Jenko prisvojenu muziku prilagođavao sasvim samovoljno, a kada je bilo potrebno mešao je svoju i tuđu muziku.¹⁹ Svi ovi pokušaji vodili su zrelijem stvaralaštvu Davorina Jenka — 1882. godine izvedena je prva srpska opereta *Vračara*.

Opereta ili mala opera javlja se u Evropi u XVIII veku, da bi sredinom XIX veka značila muzičko-scensko delo lakog, zabavnog karaktera. Bečki operetu stvorio je Franc Supe, a u XIX veku operete Johana Strausa Mlađeg postižu internacionalni uspeh. Ne zaostajući za Bečom i Parizom, i na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu pojavljuje se prva srpska opereta *Vračara*, 21. aprila 1882. godine, po libretu M. Miloa u prevodu Vase J. Živanovića. Muziku je komponovao Davorin Jenko. U Pomeniku povodom tridesetogodišnjice Narodnog pozorišta delo je ušlo u domaći repertoar.²⁰

Ova opereta bila je plod razvoja komada sa pevanjem, koji su od 1869. pa nadalje doživljavali svoj puni procvat. Kroz decenije jedini verni pristalica operete u Beogradu ostajala je publika. Međutim, i na samom početku razvoja ovog novog

roda muzičko-scenske umetnosti u Beogradu bilo je otpora.

Neposredno posle premijere *Vračare* recenzent lista *Videlo*, posvetio je punu pažnju analizi komada. Već uvodne rečenice govore o razočaranju što je srpsko Narodno pozorište sa 'Vračarom' inauguirisalo doba srpskim operetama. Bez obzira što je publika uvek oduševljena pevanjem i muzikom, autor članka smatra da nam nisu potrebne operete ovakve kakva je *Vračara*. Njegove zamerke se ne odnose na kompozitora, jer je Jenko uskrsnuo životom i snagom, pesme njegove kao da nikada nisu bile dirljivije i razdraganije no što su mahom ove pesme u 'Vračari', ali on smatra da je trebalo da prva srpska opereta bude iz srpskog života i sa originalnim tekstom, a ovako niti je vlaška niti srpska. Govoreći o pevačima Pavloviću, Lugumerskom, Cvetićki, Brašovanovoj, Radulovićki, izdvaja Raju Pavlovića i njegov glas svake hvale vredan, jačinom i neobično slatkom modulacijom, kao i nenadmašnu frapantnu prirodnu igru baba Hrke g-de Radulovićke.²¹

Jedna, godinu dana kasnije, recenzija govori o velikom uspehu ove operete, o muzici Jenka koja sve više i više osvaja kako svojom umetnošću tako i razumljivošću; zatim o tome da šira publika provodi večeri u pozorištu i da su stoga kafane Palilule i Dorćola prazne, a izjava jednog od članova policije da tih noći nije imao nikakvih sukoba na ulicama, potvrđuju činjenicu o sve većem uspehu ove operete.²²

Operetom *Vračara*, Davorin Jenko je pokazao da je majstor scenske muzike, koji se od komada sa pevanjem izdigao do operete što potvrđuje i mišljenje koje kaže da *Vračara* po svojoj muzičkoj fakturi predstavlja prvu srpsku operetu. Bez obzira na slab tekst komada Jenko je spretno stilizovao izvesne srpske narodne pesme, tako da motive nose obično solisti, a zatim hor i orkestar... a za podizanje dramskih efekata kompozitor se katkad služi hromatskom skalom.²³ Jenko je ovom operetom, koja je odisala srpskom folklornom muzikom, odgovorio zahtevima šire publike i idejama Srpskog omladinskog pokreta koji je tražio obradu umetničke muzike pomoću narodnih motiva.²⁴ Dvanaest godina kasnije Jenko je komponovao muziku za istorijsku dramu u 5 činova Dragutina J. Ilića *Pribislav i Božana* (premijera 26. februara 1894). Muzikom u ovom komadu Jenko je dostigao

Gore levo: Prve članice Narodnog pozorišta u Beogradu.

Gore desno: Prvi članovi Narodnog pozorišta u Beogradu.

Dole levo: »Boj na Kosovu«, scena iz tragedije s pevanjem Jovana Sterjle Popovića u preradi Jovana Đorđevića (1870). Milorad Petrović (levo), kao Miloš Obilić i Toša Anastasijević kao Murat.

Dole sredina: Sede s leva Mileva Radulović (1844—1909), i Zorka Todosić. Dole desno: Plakat Narodnog pozorišta (1882).

Прве чланице Народног позоришта у Београду. С лева на десно стоје: Милка Гргурова и Јулка Јовановић. Седе: Мара Гргурова, Брлићева и Љубица Коларовић са својом кћери Зорком (Зорка Теодосијевић).

Група првих чланова Народног позоришта у Београду. С лева на десно: Ђорђе Пелеш, Алекса Савић, Милош Џетић, Тоша Јовановић и позоришни капелник Драгутин (Антоније) Реш. Марко Станишић седи.

Киевская
Лычаковская
нагорная
вокруги.

Г. Чубаватову на память Доброполья

Задача же Г. Чубаватова ученого
археолога за нас Государя и в сороковых
днях работы в Аккермане на бывшем бе-
зото изъяснил архитектуру. Тогда же обна-
ружена эта гора именем Доброполья именем
архитектора за приведение?

Но, бывшее в то время ныне гора за
её то образ и ее красота приводят
вспоминать о том, что гора эта восточная, то в
свою гору бывшую в Г. Чубаватова именем и
именем архитектора бывшего в Китае, известная ныне
в Китае, где она таинственная и славится
богатством и красотой горы, где же гора
именем архитектора гора изъяснила и
известна именем горы, где же гора

Г. Чубаватова

Борис
18/12/89.

Донецк
губ. лесничий
вокруги

Г. Чубаватову

По памяти Г. Чубаватова вспоминаю
июнь 1880 года архитектора Чубаватова
известного, который привез из Китая Сычуаньской
горы. Оно же наше гора и в то же самое
время.

Борис
18/12/89.

Борис
Лычаковская
нагорная

Г. Чубаватову

Г. А. Г. Майорову. Чубаватову
бывшему нагорному

Levo: Pismo Dragutina Čičeka, dirigenta Narodnog pozorišta, upravniku Narodnog pozorišta (1889).

Desno: Pismo Dragutina Čičeka, dirigenta Narodnog pozorišta, upravniku Narodnog pozorišta (1889).

najviši domet u svome stvaralaštvu. Osim uvertire i orkestarske pratnje, komponovao je duete, tercete i horske numere, pa se može reći da se u ovom delu najviše približava tipu romantične opere.²⁵

Razumljivo je kada se govori o komadima sa pevanjem, da su uz njih neodvojivo vezani pevači. Školovanih pevača, osim retkih izuzetaka, u Srbiji nije bilo, pa su dramski glumci preuzimali na sebe i ove uloge. Zato je jedan od važnih uslova za prijem u pozorište bio glas i sluh. Tako je od prvih predstava komada s pevanjem, nastao jedan poseban rod među glumcima — glumci-pevači.

Njihov posao nimalo nije bio lak, naročito kasnije u vreme procvata operete i nastajanja opere, kada se dešavalo da se glumci pojave i po dva puta dnevno na sceni. Na primer, Pera Adamović koji je primljen za pevača i početnika 10. septembra 1881. godine samo u sezoni 1881/2. nastupio je u 42 komada i učestvovao na dva koncerta.²⁶

Ovo sve potvrđuje da solista pevača nije bilo dovoljno, međutim, pevača nije bilo dovoljno ni za hor. Davorin Jenko, 28. septembra 1884. godine, upućuje molbu Miloradu Šapčaninu da odobri prijem tenora Tadije Kekića, jer u horu ima samo jednog tenora.²⁷

Da su početnici u horu bili obavezni da nastupaju na sceni prema potrebi repertoara, govori i Rešenje o postavljenju Ljubice Martinković, od 15. decembra 1886. godine. U Rešenju se kaže da osim toga što je postavljena za člana hora s mesečnom platom od 36 dinara ona je dužna i statirati prema potrebi i manje uloge prikazivati radi vežbanja.²⁸

Iz prve osnivačke trupe Narodnog pozorišta, dugo godina su ovaj repertoar nosila nekolika imena glumaca-pevača: Mileva Radulović, Marija Golubić-Cvetić, Lazar Lugumerski, Svetislav Dinulović. Od 1882. godine na scenu stupaju nove snage: Zorka Todosić, Ilija Stanojević i Raja Pavlović i sve do 1907. godine oni su bili glavni nosioci ovih uloga, kada i njih smenjuju Draga Spasić, Vojislav Turinski i Teodora Boberić-Arsenović.

Mileva Rašić-Radulović (1844—1909). je otpočela karijeru u Novom Sadu aprila 1863. godine gde je ostala do 1869. kada prelazi u Beograd. Od 1871. do 1875. bila je član Narodnog kazališta u Zagrebu kada se ponovo vraća u Beograd. Povodom proslave dvadeset petogodišnjeg jubileja, 17. januara 1889. (Baba Hrka u Vračari) odato joj je priznanje rečima da je zaslужila zahvalnost igrom i pesmom u

kojima je uvek bilo mladalačke vatre i zanosa. Jedno veoma značajno ime iz ove prve generacije bila je i Marija Golubić-Cvetić (1846—1938). Prvi put je stupila na pozornicu u Zagrebu 1862. godine u ulozi pevačice. U Narodno pozorište u Beogradu stupa u angažman 1870. godine (nastupala je u predstavama *Graničari*, *Zidanje Ravanice*, *Prkos* itd.) u kome ostaje 24 godine kao prva subreta.

Njene prve godine u Narodnom pozorištu u pevačkim numerama imale su vrlo mnogo uspeha. *Raspikuća*, čarobna pozorišna igra Ferdinanda Rajmunda stavljena je prvi put na repertoar avgusta 1871. te je do 1874. godine prikazivana više puta, jer su Rajmundovi komadi imali velikog uspeha na našoj sceni. Te iste godine recenzent lista *Budućnost* jedino je u predstavi istakao Mariju Cvetić, što su joj i gledaoci potvrdili burnim odobravanjem. *Ona je u svakoj sceni igrala, onako kako se samo zamisliti može, i njeno divno pevanje svakako je zadovoljilo, osobito poslednja pesma.*²⁹

Kada je 1877. recenzent lista *Istok* oštro osudio prikazivanje čarobne igre s pevanjem Ferdinanda Rajmunda *Seljak kao milionar*, zamerajući što u komadu nema ni lepih pesama, i da to nije čak ni vodvilj, i da se ovakvi komadi predstavljaju verovatno još jedino na nemackim scenama, jedino ističe Mariju Cvetić koja je onako *izvrsno otpevala jedan-jedini lep muzički motiv*,³⁰ a tri dana kasnije u *Ciganinu Sigligetiju*, igrajući Evicu, Marija Cvetić je opet požnjela uspeh i sa pevanjem i sa igrom.³¹

Jedini školovani pevač u Narodnom pozorištu iz ove generacije bio je Stevan Deskašev (1855—1921), učenik Davorina Jenka. Kroz dugogodišnji rad u pozorištu stekao je glas najistaknutijeg lirskog tenora i prvi put je nastupio u Narodnom pozorištu u *Hajduk Veljku* kao Miloje guslar 1875. godine. U Beogradu je ostao do 1881. kada je otisao u Zagreb, gde je u pozorištu nastupao u opereti, operi i drami.

Godinu dana posle prijema u Narodno pozorište Deskašev je već bio poznati pevač. U komadu *Grabancijaši Ilike Okrugica-Sremca*, za koji je muziku komponovao Cibulka (?), izveštac lista *Istok* govorio je o lošoj muzici koja je predstavljala jedan haos u koji je kompozitor uložio uzaludan trud, zamerio je i pevanju u komadu, koje nije bilo harmonično, jedino je pohvalio Stevana Deskaševa koji je *sigurno pevao*.³²

Novosadski list *Pozorište* sasvim je drugačije ocenio muziku u komadu *Grabancijaši: Muzika u predigri tako je lepa da ti se mili slušati, a i naši gulmci i glumice otpevali su celu predigru tako skladno i lepo, da se nimalo ne čudimo, što se publika zanela, pa sve dотле nije htela mirovati dok se nije ponovila cela prediga.*³³

U komadu s pevanjem *Ciganin* bilo je izostavljeno mnogo pesama što kritičar zamera pozorištu i to naziva *prostim š vindlom uprave*. Stevan Deskašev je tumačio ulogu Petka, a tumačio ga je tako dobro da je: *to publika pokazivala sa svojim čestim odobravanjem i izazivanjem.*³⁴

U ovoj prvoj generaciji glumaca-pevača isticao se i Svetislav Dinulović (1855—1923). On je više godina proveo u putujućim družinama, a u Narodno pozorište je stupio 1881. godine i kako kaže Milan Grol, došao je u obnovljenu trupu Narodnog pozorišta *sa spoljašnošću oskudnom za uloge ljubavnika i dramskih junaka, u repertoaru lišenom ozbiljne građanske drame i svedenom uz narodne komade s pevanjem na melodramu*, te je radi toga i bio predodređen da igra uglavnom u komedijama.³⁵ Svetislav Dinulović, glumac veoma živog temperamenta, ne velikog glasa, pevao je tenor u velikom repertoaru komada s pevanjem i u opereti. Njegove najpoznatije uloge bile su Maksim u *Didi*, Viljem u *Ženskom raju*, Adam u *Ptičaru*, Celestin u *Mamzel Nituš* itd. Njegovu popularnost u širokoj publici uvećavali su veseli kupleti, *ali i tu uspeh nije doneo njegov stisnuti kataralni tenor — nego zanimljiva igra: dobro dobačen komičan stih s dosetkom na račun drugih ili sebe samog*.³⁶

Mileva Radulović, Marija Cvetić, Stevan Deskašev i Svetislav Dinulović bili su jedini u ovom periodu koji su omogućili vokalnu muziku u Narodnom pozorištu u Beogradu. Osim toga što su glumci-pevači bili stalno angažovani u pozorištu, u Beogradu su se često priređivali i koncerti na kojima su se izvodili i fragmenti iz opera, pa su oni učestvovali i na ovim priredbama. U periodu od 1872. godine do 1914. u Narodnom pozorištu je bilo priređeno preko 30 koncerata, na kojima su, pored orkestarskih kompozicija izvođeni fragmenti iz opera i uvertire, horske i solo pesme itd. Beograd je 22. februara 1885. godine na godišnjicu proglašenja kraljevine imao jedan takav koncert (Beograd je u to vreme imao

35.461 stanovnika, od čega 20.433 pismenih). Na repertoaru ovoga koncerta izvedeni su, između ostalog, i finale iz opere *Don Paskvale Donicetija*, u kome su pevali Anka Frasinelova, Jelena Gavrilovićeva, Raja Pavlović, Lazar Lugumerski; i arija *Laku noć iz Seviljskog berberina*, koju su pevali Svetislav Dinulović, Lugumerski, Frasinelova, Pavlović i Milivoj Varvarić.³⁷

Sigurno je da ovako mala ekipa solista pevača nije mogla da zadovolji sve potrebe pozorišta. Bilo je i takvih pevača koji su se vrlo kratko zadržali na sceni, ili onih koji su iz ljubavi prema pozorištu učestvovali na predstavama. Zapisano je da je u *Seoskoj loli*, 15. marta 1883. izvesni Kosta Sušić, iz ljubavi prema pozorišnoj umetnosti, već treći put prikazivao glavnu rolu i svu su se sećali njegovog simpatičnog glasa i pevanja.³⁸

Sa horom je bilo isto tako stalnih problema, jer ne samo da pevača nije bilo dovoljno nego ni Davorin Jenko, opterećen poslom, nije stizao da ih obuči.

Još 1876. godine, prilikom prikazivanja *Mejritme* stavljena mu je na to ozbiljna primedba: *G. Jenko se uzjogunio, te ni na pismenu opomenu uprave, ni na pozive reditelja ne htede obučiti pevače u 'Pesmi ustanka'*, koja se dosad pevala pri kraju komada.³⁹

Bilo je primedbi i od strane kritike, da je pevača malo u pozorištu stoga što su malo plaćeni.

Kada je 1877. godine prikazivan *Jan Hus*

Kajetana Tila, kritičar je primetio da ne samo što je *statisterija bila drapava i neotesana*, nego da je i pevanje u horu bilo neskladno zato što bi pozorište trebalo da ima svoje pevače, a to će biti naravno onda kad se plati.⁴⁰

Problem je ostao isti i devet godina kasnije. Kada je prikazivana *Šokica* 1886. godine, mada s velikim uspehom, primećeno je da su izostavljene neke pesme radi glumaca koji nisu pevači.⁴¹

Oko 1880. godine podmlađen je prvi glumački ansambl, te su i pevači dobili nove snage u Zorki Todosić, Raji Pavloviću, Iliju Stanojeviću, dok je Persa Pavlović angažovana da peva u horu.

Lepoga glasa, lepa, ljubimica beogradske publike, Zorka Todosić (1864—1936), kćи poznatih glumaca Ljubice i Dimitrija Kolarovića, stupila je na scenu još u četrnaestoj godini. U Narodno pozorište stupila je 1887. Prvu ulogu dao joj je Davorin Jenko

pošto je zapazio njen lep glas u komadu *Ciganin*.⁴² U vreme kada je Zorka Todosić došla na scenu, Marija Cvetić je još uvek bila prva subreta, tako da je pozorište sada imalo dve subrete. Kada se Zorka Todosić, posle prekida od nekoliko godina iz porodičnih razloga, vratila na scenu, ušla je u repertoar komada s pevanjem i ostala u Narodnom pozorištu do prvog svetskog rata. U to vreme posle uprave Milorada Šapčanina, 1894. godine za upravnika Narodnog pozorišta došao je Nikola Petrović, koji je pokušao da uvede neke novine, ne bi li izveo pozorište iz učmalosti u koje je zapalo. Između ostalog, on je verovao da je opereta ta koja će učiniti velik zaokret. I baš u opereti Zorka Todosić, zajedno sa svojim partnerima Rajom Pavlovićem, Svetislavom Dinulovićem i Ilijom Stanojevićem, ostvaruje sjajne uloge — *gospoda je odlična pevačica što je u dramskoj umetnosti redak slučaj, jer su obično valjani glumci slabici pevači a dobri pevači često srednji glumci. Kod gospode, međutim, umetnička igra i pesma prave harmoničnu celinu i čine gospodu dragocenim, vrlo dragocenim blagom našeg pozorišta*.⁴³

Kada je 22. februara 1896. Todosićka gostovala u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu, u *Ridokosoj*, recenzent je zabeležio da je ona *dobrom i lepom igrom svojom i još lepšim pevanjem svojim osvojila na juriš celu publiku..., pa kako je tek divno, s punim osećanjem, avec verve otpevala pesme*.⁴⁴

Jedan od stubova ovog repertoara bio je Raja Pavlović (1861—1933). Završio je pet razreda gimnazije u Beogradu i još kao dete zavoleo pozorište, a naročito muziku i pesmu u njemu. Prvi put je stupio u Dinulovićevu družinu u Sremskim Karlovcima u komadu *Po engleski*. U Narodno pozorište je primljen za privremenog člana 1881. godine i brzo se pročuo zbog svoga lepoga i umiljnog glasa... glasa koji je pun okrugline i savršene gipkosti... bio je u stanju da svlada i najteže teškoće u pevanju.⁴⁵ Pošto je u to vreme Stevan Deskašev otisao u Zagreb, Raja Pavlović je primio na sebe ogroman repertoar komada s pevanjem pa nije ni bilo čudo što je publika imala prilike da ga u dnevnoj predstavi čuje kako peva tenor, u večernjoj bariton, a sutradan da ga vidi u velikoj dramskoj ulozi. *Seoska lola* je u vreme dolaska na scenu Raje

Pavlovića bio svež komad i vrlo često na repertoaru. Za ovu ulogu je bilo veoma teško naći pevača, jer je do dolaska Raje Pavlovića ovu ulogu igrao Svetislav Dinulović, a Stevan Deskašev je u to vreme napustio Beograd. Interesantno je, uzgred napomenuti da je nekada, negde (?) Milorad Gavrilović, velikan naše drame, pevao ovu ulogu, ali da u Beogradu nikada nije htio da je ponovi.⁴⁶ Tako je Raja Pavlović počeo da dobija pevačke uloge i u njegovom velikom repertoaru prvi veći uspeh bila je uloga Vlada u opereti *Vračara* Davorina Jenka. To je bila tenorska partija, a Raja Pavlović je bio bariton. Normalno, pri podeli uloga dodeljena mu je baritonska partija Brza, ali Davorin Jenko je privoleo Raju da peva tenorsku partiju Vlada i čak dodao još jednu pesmu *Što je zora belom danu, to su meni oči tvoje*, pesmu koja je brzo prešla rampu pozornice.⁴⁷ Posle ovih pevačkih partija usledile su i ozbiljne muzičke partije u *Seviljskom berberinu*, *Jovančinim svatovima* itd.

Još jedan velikan scene Ilija Stanojević-Čića (1859—1930) počeo je svoju karijeru na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu 1879. godine kao honorarni član i pevač. Od 1881. do 1885. igrao je u Srpskom narodnom pozorištu u Novom Sadu a od 1886. postaje redovan član Narodnog pozorišta u Beogradu.

Iako predodređen za prikazivača karakternih i komičnih uloga, u doba svog najintenzivnijeg rada, Ilija Stanojević je bio i omiljeni pevač u komadima s pevanjem i u opereti.⁴⁸ Ali, kako kaže Milan Grol, *njegova duhovita ludovanja u opereti, u vodvilju, s muzikom i lakrdjom* i njegov beskrajjan uspeh u njima bili su plod *njegovog dara za podražavanje, njegovog sluga... njegovog glasa sa beskrajnim prelivima boja i ritma, ali je njegova prava slava stečena baš u književnom repertoaru.*⁴⁹

I Ilija Stanojević je bio podeljen između drame i operete. Ta podeljenost glumaca-pevača govori nam o opštem stanju u pozorištu, što najbolje potvrđuje i molba Ilije Stanojevića Upravi pozorišta, kojom traži da se baš to pitanje reši. Ovo pitanje je naravno bilo još teže rešiti onda kada je opereta stavljena na repertoar i svakim danom zauzimala sve više mesta u njemu. Ilija Stanojević kaže u svojoj molbi da još kada se rešavao da svoj život posveti dramskim umetnostima imajući *vazda pred očima* kao ideal naše nekadanje dramske velikane nije

Gore: Iz zapisnika sa XCVII Sastanka pozorišnog odbora, 27. novembra 1889 godine u Beogradu.
Dole levo: Pismo Marije Cvetić, glumice Narodnog pozorišta, Upravi Narodnog pozorišta (1894).
Dole desno: Marija Golubić - Cvetić.

14.

В. генералес са садала одбору, кој је т. Григоријев сагласни. Ако идентифицирају се магнум и конспиратор т. Григоријев, то не би било већ роч на начин који идентифицирају: због чега не смислих јаше? Иако су се наставни учили спомињали методом "избора учења", ово ће обављати неко други. Ако идентифицирају Григоријеву руку и са т. Григоријевим идентичним рукописима, то је већ уврштено уједињење. — Ово ће постати објект наше афере, али већ сада.

~~Борислав~~
Републикански јавни прокурор скончан.

Краси насуди, узимајући сачини његове постоле и
важи као подизајници узимајући његову постоле.

Листа је уредио је уврштено уједињење.

У јуну 1876. године је уврштено уједињење.

Изједије је уједињење.

Листа је уредио је уједињење. Изједије је уједињење.
Документ је уврштено уједињење. Изједије је уједињење.
Листа је уредио је уједињење. Изједије је уједињење.
Документ је уврштено уједињење. Изједије је уједињење.
Листа је уредио је уједињење. Изједије је уједињење.
Документ је уврштено уједињење. Изједије је уједињење.

С јавним прокурором
т. Бориславом
12. маја 1876. године. Скуподелник.

Gore levo: Stevan Deskašev (1855—1921).
 Gore sredina: Plakat Narodnog pozorišta (1890).
 Gore desno: Aksentije Maksimović (1844—1873).
 Dole levo: Plakat Narodnog pozorišta (1894).
 Dole sredina: Plakat Narodnog pozorišta (1895).
 Dole desno: Zorka Todorović u komičnoj opereti «Maskota» Edmona Odrana.
 Premijera 29. I 1900. godine.

mogao ni pomisliti da će Uprava ikada doći na misao da od njega stvara operetskog pevača. Kada ga je Uprava predvidela za operetski repertoar nije vodila računa ni o njegovoj pravoj struci, ni o njegovoj sposobnosti i podobnosti za pevača... i na kraju kaže *na ovom mestu dovoljno je da maglasim da ja nisam muzikalан i da nisam nikada imao muzičko obrazovanje. Prema tome, lako je oceniti koliko truda i napora staje učenje svake moje uloge u opereti.*⁵⁰

Uvođenjem operete u Narodno pozorište, pitanje orkestra postalo je opet jedan od najakutnijih problema. Trebalo je angažovati jedan stalni orkestar daleko većeg obima, što je sada opereti bilo neophodno, a koji bi bio u stanju da odgovori ovim muzičkim zadacima.

Do 1886. godine pozorište je imalo svoj orkestar. Posle 1886. najmljena je vojna muzika iz čisto finansijskih razloga, stoga što je bila jeftinija od civilnih muzičara. Međutim, takav aranžman je išao samo na štetu scenske muzike, jer vojna muzika nije bila u stanju da izvršava i svoje i pozorišne obaveze, pa je zato često dolazilo do nesporazuma i skidanja sa repertoara komada s muzikom. Lako je pozorište težilo da ima svoj stalni orkestar, jedan takav orkestar je formiran tek 1895. godine, a i njega je opet u dva maha potiskivala vojna muzika.

Pregovori sa Ministrom vojnim oko angažovanja orkestra trajali su dugo. Još 1885. godine Pozorišni odbor je odlučio na jednoj od sednica da se predlog Ministra vojnog odbije, jer muzičari ne bi mogli biti uvek na usluzi zbog svojih dužnosti u vojsci, tj. ne bi bili pod pozorišnom upravom.⁵¹ Sledeće, 1886. godine, orkestar je bio znatno smanjen zbog rata. Vojni orkestar je iz istih razloga sve ređe odgovarao obavezama u pozorištu, pa su i komadi s pevanjem skidani sa repertoara, a ovi drugi nisu donosili dovoljno novaca pozorišnoj blagajni. Pozorišni odbor je razmotrio ove probleme i odlučio da se orkestar angažuje, ali samo za komade sa pevanjem, a da ne svira i između činova. Publike, naročito naviknuta na muziku između činova, bila je nezadovoljna ovom odlukom.

Čudno je da su u vreme rata sa Bugarskom i poraza kod Slivnice i Pirotu publike i pozorište rešavali probleme ovakve vrste.

Samo u deceniji od 1884. do 1894. gotovo da nije bilo predstave a da se između činova nije čula

muzika. Svirani su potpuri, fragmenti iz opera, narodna kola i pesme. Beogradska publika je slušala kompozicije Čičeka, Jenka, Binčkog, kao i strane kompozitore Baha, Mocarta, Misea, Strausa, Rosinija, Majerbera, Šopena, Supea, Verdija.

Uprava je želela da udovolji zahtevima publike, te je molila vojne vlasti da orkestar ne naplaćuje takšu za svako veče kada svira u pozorištu i uz to da bude spremam da odgovori na sve pozorišne obaveze. Učinjeni su neki ustupci i od strane pozorišta, te je najzad došlo do sporazuma.

Godine 1892. sačinjena su *pravila o sviranju vojnog orkestra u Narodnom pozorištu*.⁵²

Godine 1895. u pozorištu je formiran orkestar od civilnih lica. Oskar Malata angažovan je u Narodnom pozorištu 1895. godine kao drugi kapelnik pored već dugogodišnjeg kapelnika Davorina Jenka (prema aktu Arhiva Srbije, AS PN, F 14-137/95).

Oskar Malata je završio konzervatorijum u Beču, gde je po završenom školovanju zamenjivao kapelnicke u Carskoj operi. U Beogradu nije dugo ostao i već 1898. među kapelnicima nema njegovog imena.

Već 1900. godine situacija se promenila što se i vidi iz akta u kome se kaže da je ranijih godina svirao u Narodnom pozorištu Vojni orkestar i da je to bilo i ekonomičnije i bolje i po pozorište i po disciplinu u muzičkom osoblju, pa se ponovo moli Ministar vojni da dozvoli da se pri Narodnom pozorištu osnuje vojni orkestar.⁵³

Iz Godišnjaka Narodnog pozorišta u Beogradu za sezonu 1898. pa sve do sezone 1913/14. vidi se da je u pozorištu bilo angažovano uvek po dva kapelnika, a broj članova u horu i orkestru stalno se menjao i to tako da je broj članova hora opadao od 22 na 4 člana; a u orkestru je rastao, od 17 na 24. U arhivu Muzeja pozorišne umetnosti u Beogradu pominju se pevači Lazar Jovanović, Tića Joakimović, Isa Tatarević, Nikola Masniković, čija se imena nalaze na priznanicama za isplaćene honorare, a u molbi iz 1895. godine Antona Vaclava, člana Zemaljskog narodnog kazališta u Zagrebu, koji želi da pređe iz Zagreba u Beograd, navodi se da je reditelj i najobjavljeniji i najpopularniji glumac i operni pjevač u trojedinoj kraljevini.⁵⁴

Pokušaji uvođenja opere u Narodno pozorište datiraju još iz osamdesetih godina, kada su na repertoar stavljene komične opere *Jovančini svatovi* Viktora Misea, *Ženidba pri fenjerima* Žaka Ofenbaha,

Veseli daci Franca Supea, *Muž pred vratima* Ofenbaha, *U bunaru* Viljema Blodeka, *Lepa Galateja* Supea. Pre toga publika je između činova i na koncertima priređivanim u pozorištu, čula orkestarska i vokalna izvođenja operskih kompozitora, ali su to bili uglavnom samo fragmenti iz opera ili uvertire, preko kojih je upoznala imena Rosinija, Donicetija, Pučinija itd.

Bomaršeov *Seviljski berberin* izvođen je kao komedija, ali sa umecima arija iz opere.

Svetislav Dinulović je igrao Figara, Raja Pavlović grofa Almavivu, Zorka Todosić Rozinu, a Ilija Stanojević don Bartola. Ovaj komad je 1893. godine izveden u nešto izmenjenoj postavci. Rozinu je umesto Zorke Todosić pevala Anka Frasinelova za koju je štampa izjavila da *njeno grlo nema ovde rivala*, Raja Pavlović kao Almaviva je *umoran izostavio jednu pesmu*, a Ilija Stanojević kao Don Bazilio pevao je *vrlo korektno, s osobitom pažnjom i vrlo lepo*. Hor je takođe dobio pohvale sa jednom zamerkom da su preovladivali ženski glasovi.⁵⁵

Kada se 1892. godine u Beogradu davao samo jedan čin iz Gunovog *Fausta* pozorište je bilo prepuno i kako je štampa zabeležila to je bio dokaz da je muzika u Beogradu stekla već svoju publiku.

Zamereno je nepotpunoj instrumentaciji orkestra, ali je istaknuto da je dirigent Josif Svoboda učinio sve što je mogao da predstava bude dobra. Od pevača istaknuta su imena Stevana Deskaševa i Raje Pavlovića, a Deskašev je zasluzio najviše hvale, jer je to pevač većega stila, njegov tenor je jasan, mek, pun okrugline... i sve lepši što se kreće višem registru... intonacija njegova je tako pouzdana i prava. Glasovne mogućnosti Raje Pavlovića nisu zasluzile ovakve pohvale jer mu je glas na kraju bio ugušen daleko jačim tenorom i orkestrom.⁵⁶

U to vreme začetaka operske umetnosti u Beogradu nastala je komična opera u tri čina *Jabuka*, iz srpskog narodnog života, čiji je libreto napisao glumac Velja Miljković, a muziku je komponovao Hugo Doubek. Operu je režirao glumac Milorad Gavrilović, a njena premijera je održana 25. februara 1895. godine. Kompozitor Hugo Doubek, poreklom Čeh, radio je preko petnaest godina na muzičkom polju u našoj sredini i osim *Jabuke* komponovao je muziku za komade *Zadužbina cara Lazara*, *Krajiškinja*, *Pop Dobroslav*. Međutim, preko štampe je i dalje vođena kampanja

za i protiv operete. S jedne strane, oni koji su bili za njeno negovanje u pozorištu, smatrali su da je nema dovoljno na repertoaru. Sa druge strane, oni koji su bili protiv nje smatrali su da je ima isuviše, ali repertoar pokazuje da su u poslednjoj deceniji devetnaestog veka komadi s pevanjem, vodvilji i operete bili obimno zastupljeni.

Premijera *Mamzel Nituš*, komedija-vodvilj u tri čina Anri Melaka i Albera Mijoja, muzika Florimona Ervea, održana je 27. aprila 1895. godine. Zorka Todosić je tumačila naslovnu ulogu, a ostale uloge su tumačili Svetislav Dinulović i Raja Pavlović.

Ovu premijeru štampa je dočekala sa odobravanjem, smatrajući da su operete i vodvilji za našu pozornicu retkost, da su uvek rado gledani i da pozorišnoj kasi uvek donose lepe prihode.

Krajem iste godine u ovome komadu je gostovao Stevan Deskašev pa je kritika imala mogućnosti da ga upoređuje sa Rajom Pavlovićem i zaključak je glasio da se mora priznati da Deskašev, peva ne u svakoj prilici, ali katkad lepše od G. Raje Pavlovića.⁵⁷

Sledeće, 1896. godine na repertoar je stavljeni još jedna komedija-vodvilj *Tata Toto*, Binoa i Barea. Kritički osvrt na muziku i pevače bio je vrlo kratak i konstatovano je da je ova muzika već u jednom ranijem prikazu dobila pohvalnu ocenu, stoga što je to zaslužila veština dirigenta Oskara Malate, ali danas, zaključuje recenzent, ova muzika ima velikih praznina. Raja Pavlović je u svojoj maloj ulozi i velikoj pesmi u trećem činu zaslužio sve pohvale i svežinom svoga glasa dokazao da nam ne treba zamena.⁵⁸

Posle ove komedije-vodvilja na repertoar je stavljeni opet jedna lakrdija sa lepom muzikom, koja je imala zahvalnu publiku i napunila pozorišnu kasu. To je bila japanska opera *Mikado* ili *Jedan dan u Titipu*, u dva čina, Artura Salivena (premijera 21. april 1898).

Između premijera opereta Salivena i Celera (*Ptičar*), Uprava Narodnog pozorišta vratila se više decenija unazad i beogradsku publiku podsetila na Josifa Šlezingeru. Uz komade *Zla žena* i *Beograd nekad i sad* svirane su tri Šlezingerove kompozicije. Izveštac lista *Beogradske novine* propratio je ovu predstavu rečima: *Mi smo se osećali nekako prijatno i čisto smo se svom snagom trudili da se uživimo u staro dobro doba.*⁵⁹

Sentimentalno vraćanje na doba Šlezingerovo, bilo

je malo osveženje publici koja je neobično volela i negovala veselu i laku muziku bečkih opereta. Tako se opereta u tri čina *Ptičar* Karla Celera (premijera 18. marta 1899), dugo održala na repertoaru.

Zorka Todosić je u glavnoj ulozi požnjela veliki uspeh jer su njena igra i pesma bili uvek u najlepšoj harmoniji. Raja Pavlović je između ostalog pohvaljen zbog jasnog izgovaranja teksta a Persa Pavlović u ulozi Knjeginje ocenjena je kao veoma nesigurna. Orkestru je zamereno da je bio suviše jak, a naročito u pratnji solo partija. Orkestrom je dirigovao Dragutin Pokorni.⁶⁰

Iz Godišnjaka Narodnog pozorišta u Beogradu za sezonu 1898. rečeno je da je u pozorištu bilo uvek angažovano po dva kapelnika. Jedan od prvih kapelnika Narodnog pozorišta Dragutin Pokorni (angažovan 1897. do 1909) je sistematski izvodio opere i operete stranih i domaćih kompozitora. On je završio konzervatorijum u Beču i radio kao korepetitor u bečkom Karlteatru. Od 1890. godine do dolaska u Narodno pozorište vršio je dužnost kao vojni kapelnik u Beogradu, Valjevu i Nišu.

Godine 1901. u opereti *Ptičar* u ulozi Hriste pojавila se Ljubica Teodosijević, kći Zorke Todosić. Ovaj njen prvi nastup u opereti dobio je izvanredne ocene a naročito njen glas veoma zvučan, melodičan, ali koji će vremenom i školom postati još gipkiji, širi i sigurniji u intonaciji.⁶¹ Na žalost, Ljubica Teodosijević je posle veoma kratke pozorišne karijere, vrlo mlada umrla.

U ovoj eri operete i stalnim zahtevima da se opereta osnuje kao posebna grana u Narodnom pozorištu, književnik Pavle Popović 1899. godine, govoreći o srpskim komadima u Narodnom pozorištu, ustao je odlučno protiv operete. On je smatrao da opereta, odnosno njen uvođenje u pozorište, nije najpreće za negovanje muzike u nas.

Potrebno je negovanje klasične muzike u našoj sredini i njoj pronaći mesto u pozorištu, što pozorište i pokušava čestim izvođenjima koncerata na kojima se jedino i čuje klasična muzika. Osim toga, on ukazuje i na to da pozorište ne raspolaže mogućnostima za negovanje operete ni u orkestru ni u glumačkim pa ni u pevačkim snagama. Na kraju predlaže da ako operetu i treba negovati, onda je treba sasvim izdvojiti iz pozorišta a u pozorištu negovati isključivo dramu i najčistiji književni repertoar.⁶²

Godinu dana kasnije u *Narodnim novinama*

objavljen je mišljenje suprotno ovome. Pisac ovoga članka smatra da ako pozorište, vršeći svoj posao, ima više zadatka onda je jedan od tih svakako negovanje operete. Negovanje operete i njeni usavršavanje, po njegovom mišljenju, usavršavanje je i muzike u širem smislu, jer upoznajući muziku preko dobre, lako razumljive muzike, stvara se teren za docniju operu.⁶³

U tome razmenjivanju mišljenja, koje je trajalo onoliko koliko je sebi krčila put opereta i njene pristalice, na repertoar Narodnog pozorišta redale su se *Maskota*, *Lepa Jelena*, *Gejša*, *Lutka* itd.

Maskota (*Batlija devojka*), opereta u tri čina A. Dirijski A. Šivoa, muzika Edmona Odrana, stavljena je na repertoar 29. januara 1900. godine. Uloge su tumačili Zorka Todosić, Ilija Stanojević, Raja Pavlović, Svetislav Dinulović, Dobrica Milutinović i (?) Stojićević. Sedam godina kasnije podela je bila nešto drugačija. Zorka Todosić je i u prvoj i u drugoj predstavi dobila pohvalne ocene.

U prikazu povodom premijere ona je upoređena sa velikovaroškim prvim operetskim zvezdama. Ilija Stanojević, koji je tumačio Lorana, u premijernoj predstavi, odlikovao se dobrim humorom i prijatnim punim baritonom. Sedam godina kasnije on je bio kao i uvek dobar i pored toga, kako primećuje kritika, iako je veliki protivnik operete. Raja Pavlović je u prvoj recenziji bio samo pomenut, dok se u prikazu iz 1907. godine kaže da je bio vrlo dobar, ali da se primećuje da ta uloga nije više za njega. Ulogu Fritelinja, koju je tumačio Svetislav Dinulović, u drugoj postavi tumačila je Piperska, za koju se kaže da je bila vrlo dobra.

Stojićevića je u ulozi Roka zamenio Ivan Dinulović.⁶⁴ ⁶⁵

Početkom dvadesetog veka u muzičkom životu Beograda javlja se čitava plejada mladih domaćih kompozitora: Josif Marinković, Božidar Joksimović, Stanislav Binički, Petar Krstić, Stevan Mokranjac, Mita Topalović, Miloje Milojević i dr.

Februara 1900. godine najavljen je da će uz predstave *Prevara za prevaru*, *Opozicija* i *Knez od Semberije*, svirati pozorišni orkestar između činova pored dva komada Josifa Marinkovića i novu kompoziciju mladog muzičara Božidara Joksimovića. Josif Marinković (1851—1931), izraziti predstavnik muzičkog romantizma, već je bio poznat beogradskoj publici kojoj se predstavio još 1894. svojom muzikom u dramoletu Ljubinka Petrovića *Sudaje*.

Levo: Raja Pavlović, kao Jovan u opereti »Jovančini svatovi« Viktora Misea, na sceni Narodnog pozorišta u Beogradu, 1884. godine.
Gore desno: Plakat Narodnog pozorišta (1896).
Dole desno: Plakat Narodnog pozorišta (1895).

СТАНОВИЩЕ БАРДО МАРИЧИЋИ

С ПРЕДСЛАВАМ

С ПРИЧАДАМ

С МАРИЧЕМ, С ОДАКЕ, И ОДАСА ЈЕ

ТАТА-ТОТО

Писац у свејема, У режији народног позоришта Београда и Адријана Весића
И. М. Миладић из Антонија Чехова — Режисер — Јаковљев.

ЛИЦА:

Марича Јовановић	Марича Јовановић

С. К. и. С.

Боготек у 5 салата, каријатида у 11.

СТАНОВИЩЕ БАРДО МАРИЧИЋИ

С ПРЕДСЛАВАМ

С ПРИЧАДАМ

С МАРИЧЕМ, С ОДАКЕ, И ОДАСА ЈЕ

МАМЗЕЛ-НИТУШ

(СТАНОВИЩЕ)

Писац у свејема, У режији народног позоришта Београда и Адријана Весића, Режисер — Јаковљев.

ЛИЦА:

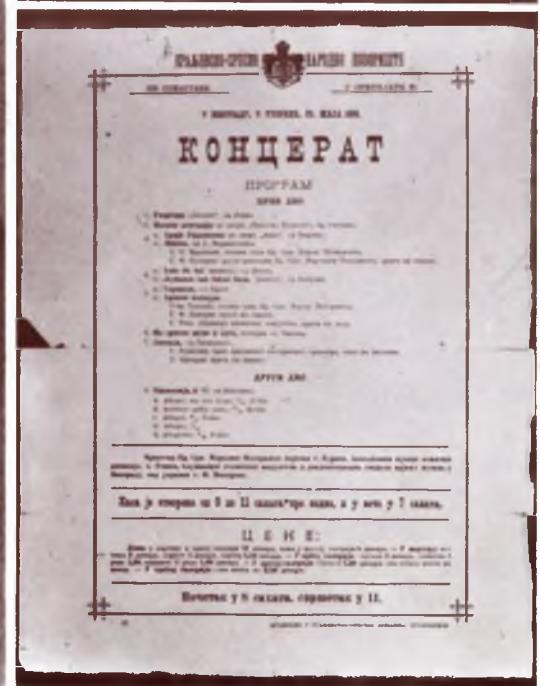
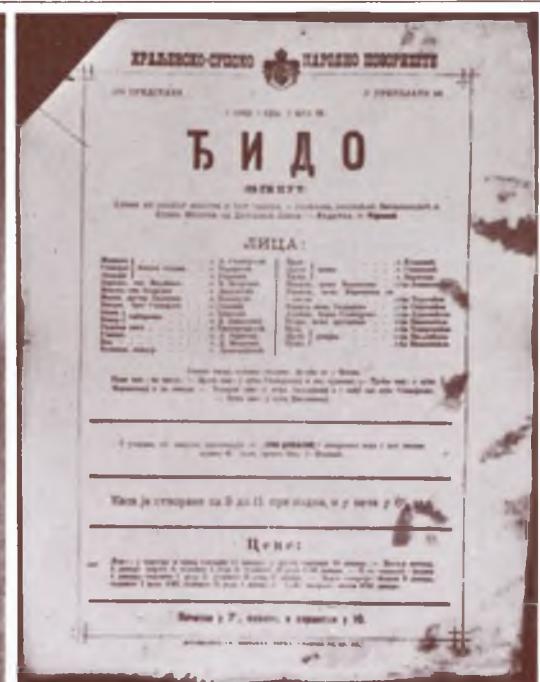
Марича Јовановић	Марича Јовановић

С. К. и. С.

Боготек у 7 салата, каријатида у 11, кашара у 10.

Петар Крстић

Levo: Petar Krstić (1877—1957), kompozitor i dirigent.
 Gore desno: Plakat Narodnog pozorišta (1895).
 Dole desno: Plakat Narodnog pozorišta (1899).

Muziku je učio u učiteljskoj školi u Somboru, usavršavao se u Pragu i Beču, a u Beogradu je bio horovođa Beogradskog pevačkog društva *Obilić*. Božidar Joksimović (1868—1955) se po svome stilu nadovezuje na kapelmajstorskiju muziku devetnaestog veka i stil komada sa pevanjem. Posle završene učiteljske škole studirao je muziku na privatnom konzervatorijumu Toše Andrejevića. Bio je horovođa više pevačkih društava i pedagog u Muzičkoj školi *Stanković*. Pojava njegove kompozicije *Snovi o srpskoj budućnosti*, svirana između činova, izazvala je veliko oduševljenje publike, pa je izveštac *Beogradskih novina* poželeo da *talentirani G. Joksimović ne ostane samo na tome nego da i dalje produži raditi na srpskoj muzici.*⁶⁶

Najznačajnije ime ovoga perioda u Narodnom pozorištu bio je kompozitor i dirigent Stanislav Staša Binički (1872—1942). Filozofski fakultet završio je u Beogradu i posle kraćeg profesorskog staža u Leskovcu, dobija stipendiju Ministarstva prosvete za studije na bečkoj Muzičkoj akademiji. Po isteku prve stipendije, dobija stipendiju Ministarstva vojnog za usavršavanje studija. Po završetku studija 1899. godine dolazi u Beograd gde je bio postavljen za vojnog kapelnika i referenta za muziku pri Ministarstvu vojnom. Iste godine zajedno sa muzičarima Cvetkom Manojlovićem i Stevanom Mokranjcem osniva *Srpsku muzičku školu* (današnja *Mokranjac*) i u njoj radi kao nastavnik pevanja. Zahvaljujući muzičkom obrazovanju Stanislava Biničkog, njegovom neumornom radu i ljubavi prema muzici, beogradska publika je u bašti kafane *Kolarac* imala prilike da sluša popularne koncerte koje je organizovao i njima dirigovao. U godini 1901. Stanislav Binički je iz večeri u veče dirigovao i orkestrom u Narodnom pozorištu. Raspet između vojnih obaveza i obaveza u Narodnom pozorištu, on je samo u ovoj sezoni u Narodnom pozorištu dirigovao u 82 predstave. U muzičkom opusu Stanislava Biničkog scenska muzika zauzima značajno mesto. Osim horskih pesama, solo pesama, instrumentalnih dela, duhovne muzike, Binički je komponovao i prvu srpsku operu. U Narodnom pozorištu Binički je komponovao muziku za devet komada, dirigovao u devet operskih premijera, preveo 19 libreta i režirao jednu operu. Kompozitor i muzikolog Miloje Milojević, savremenik Stanislava Biničkog, objasnio je njegovo delo kao veran odraz vremena u kome je

radio i stvarao. Od Biničkog se tražilo mnogo muzike, pa je zaista pravo čudo kojom je energijom uspevao da uđevoљi svim zahtevima, obavezama i na kraju i svojim umetničkim željama. *Bio je prinuden da, živeći u našoj sredini... bude i sentimentalni lirik i poetican i romantičarski impulsivan... i narodski.*⁶⁷

Na početku veka, starija generacija muzičara, Josif Marinković poeta romantičarske osećajnosti i Stevan Mokranjac, inspirisan narodnim melosom, naznačila je već pravac budućeg muzičkog stvaralaštva. U ovo vreme otpočelo se i sa radom na negovanju vokalne muzike — počela je da se obraća pažnja i na instrumentalnu muziku, a opersko stvaralaštvo je bilo na pomolu.

Jedan od prvih komada za koji je Binički komponovao muziku bio je *Liljan i omorika* Branislava Nušića. Premijera je održana 21. novembra 1900. godine u režiji Milorada Gavrilovića. Muzika za delo *Liljan i omorika* bila je na neki način uvod u opersko stvaralaštvo Stanislava Biničkog. Zaključci kritika su glasili da se ni jedno delo do sada — *Pribislav i Božana* Davorina Jenka, ili *Sudaje* Josipa Marinkovića — nije približilo toliko operskoj muzici kao muzika Stanislava Biničkog u ovom komadu. To je bilo *prvo dramsko delo sa strogo umetničkom muzikom bez nacionalnih primesa.*⁶⁸

Sledeći pokušaj Stanislava Biničkog, naredne godine, izazvao je različita mišljenja kritičara. Po jedinima, muzika za *Vojislavljevo veče*, na kome su izvedena dela Vojislava Ilića *Pesnik*, *Radoslav* i *Periklova smrt*, suviše je smetala govoru glumaca, ili govor glumaca njoj. Muzike je bilo isuviše i bilo je bolje da je odsvirana kao uvertira, a što bi bilo bolje i za uspeh samog kompozitora.⁶⁹ Po drugima, Stanislav Binički je odlično shvatio i poeziju Vojislava Ilića i klasično Periklovo doba, te je muzika sasvim odgovarala pomenutim delima.⁷⁰ Nesumnjivo je da su oba muzička dela označavala pokušaj u komponovanju scenske muzike na određeni tekst. Na ovome polju su se do tada već oprobali mnogi muzičari, sa manje ili više uspeha, prilagođavajući muziku tekstu ili tekst muzici. Stanislav Binički je živeo i radio u doba kada je Branislav Nušić delovao kao komediograf, pa se u muzičkom stvaralaštvu inspirisao baš delima ovoga pisca, koji je odgovarao njegovom duhu i smislu za komiku u muzici. Od 9 komada koji su

izvođeni na sceni Narodnog pozorišta, za koje je Binički komponovao muziku, 5 je napisao Branislav Nušić.

Godine 1903. 20. decembra na repertoaru Narodnog pozorišta u Beogradu pojavila se prva srpska opera *Na uranku*. Specijalno pisani libreto bio je delo Branislava Nušića a muziku je komponovao Stanislav Binički. Sedam meseci pre premijernog izvođenja ove opere aprila meseca te iste godine, beogradска publike je bila upoznata sa uvertirom, koja je izvedena na jednom koncertu uz *Skerco* Petra Krstića.

Ko je pevao na premijeri opere *Na uranku* nije poznato, jer nije pronađen premijerni plakat, ali se zna da je maja 1906. godine u ovoj predstavi gostovao pevački par Sultana Cijukova-Savić i Žarko Savić. Ulogu majke je tumačila mlada glumica Zorka Popadić. Opera je obnovljena 1908. godine, reditelj je bio Svetislav Dinulović, ulogu Radeta je pevao Vojislav Turinski, Stanku — Draga Spasić, Andu — Teodora Boberić-Arsenović i Redžepa — Ivan Dinulović.

Određujući vrednost i stil opere *Na uranku*, savremeni muzikolozi su izrekli sledeći sud o njoj: *U toj operi ogledaju se mladalački pokušaji kako autora tako i njegovog muzičkog tvorca u operskoj formi, i ona predstavlja iskreno traženje i dalje krčenje umetničkog puta u toj oblasti srpske muzičke kulture... ili da je veristički obojeni siže stavljeni u nacionalni ambijent uslovio izvesno dvojstvo u muzici: uticaji italijanskog verizma prepliću se sa elementima srpskog folklora.* Pri tome ipak preovlađuju oni poslednji protkani orijentalnim pesmama.⁷¹

Govoreći samo o scenskoj muzici Stanislava Biničkog, nemoguće je ne pomenuti koliko su bile velike njegove zasluge i na svim ostalim poljima muzičke delatnosti, a naročito na pripremanju koncerata, vaspitanju i obrazovanju beogradske publike pred prvi svetski rat. Takođe je od velikog značaja bilo izvođenje oratorijuma *Sedam reči Hristovih* Jozefa Hajdna za solo, zbor i orkestar, u sali kod Kolarca, 12. decembra 1907. godine, ili Devete Betovenove simfonije 5. aprila 1910. godine. Predstavnik Beogradske škole muzičara Stanislav Binički je za sobom ostavio mnogo značajnih dela, mnogo postignutih rezultata, što je mogao da ostvari samo čovek ogromne energije i pun ljubavi za posao koji obavlja.

U vreme kada se pojavila prva srpska opera 1903. godine u Beogradu se javlja još jedno ime domaćeg kompozitora. To je bio Petar Krstić koji je komponovao muziku za komad *On Svetozara Čorovića*. Te iste godine postao je dirigent u Narodnom pozorištu i na toj dužnosti ostao do 1912. godine. Petar Krstić (1877—1957) je studirao kompoziciju u Beču i apsolvirao na muzikološkom odseku Filozofskog fakulteta. Posle smrti Stevana Mokranjca 1914. postao je direktor i nastavnik Muzičke škole *Stanković*, a zatim je bio nastavnik muzike u gimnaziji, šef Odseka za umetnost i književnost pri Ministarstvu prosvete itd. Rasprave za i protiv operete u Beogradu trajale su još uvek istim intenzitetom. S jedne strane su pozvani ljudi, eminentni muzičari da kažu, da se izjasne o bitisanju operete na repertoaru Narodnog pozorišta. Jedan od onih koji su bili pozvani da se izjasne o postojanju operete u Narodnom pozorištu bio je i Petar Krstić. Kao prvo, on je smatrao da je razvoju operete u Narodnom pozorištu naročito doprineo vojni orkestar koji je bio daleko brojniji (25 članova), od civilnog (18 članova), i koji je bio daleko jeftiniji jer je koštao godišnje 11.000 dinara, a civilni 18.000 dinara. Osim toga, u nedostatku dobrih domaćih a i stranih opereta, po njegovom mišljenju, na repertoar ne treba stavljati po svaku cenu strano delo, i to najlošije, jer onaj ko se jedanput navikao da sluša operetsku muziku, neće moći nikada više da uživa u ozbiljnoj muzici. Osim toga, naše pozorište nema ni operetskog hora, jer su pevači, koji su uglavnom zanatski radnici, berberi, krojači, obućari, pa im je pevanje u horu bilo samo sporedna zarada, pored toga i veoma malo plaćeni. Od solo pevača jedino Raja Pavlović i Zorka Todosić umiju da se služe notama, a Ilija Stanojević, koji je dobar pevač, ne zna note pa, na primer, kada je učio novu stvar da peva, kaže dalje Petar Krstić, morala je da mu se odsvira melodija jednim prstom na klaviru jer ga je pratinja bunila i to se tako ponavljalo više puta da bi on na kraju odzviždao melodiju bez pratinje klavira. Dalje, konstatuje Petar Krstić, kobna pojava operete dokazala je da je od 1895. na repertoaru Narodnog pozorišta bio ciklus vodvilja i opereta i da je prva domaća stvar s pevanjem, tek *Liljan i omorika Stanislava Biničkog*.⁷²

Sa druge strane su govorile činjenice da je opereta omiljen pozorišni žanr što su i pokazali izveštaji

posle predstave operete *Lutka Edmona Odrana* 1905. godine, prema kojima pozorište nikada nije bilo punije nego toga večera, i to tri godine posle premijere. Kritičar se ovom prilikom identifikovao sa gledaocem pa je, uvažavajući *nacionalne zadatke* pozorišta da operetu ne treba gajiti, konstatovao da kao obični građanin ipak rado gleda operetu.⁷³ Godinu dana kasnije, 1906, Milan Grol, govoreći o situaciji u Narodnom pozorištu, o repertoaru, o glumačkoj trupi kojoj nedostaju određeni žanrovi glumaca, o režiji, pitanju koje je ostalo sasvim otvoreno, o publici i njenom odnosu prema repertoaru, oštros zamera Upravi ideju o osnivanju opere, i na kraju pita se, čemu osnovati operu bez publike, operu bez materijalnih sredstava i bez jednog operskog pevača.⁷⁴

I dok je, piše u *Beogradskim novostima* od 26. februara 1906, ceo otmeni Beograd došao u pozorište, da vidno dokumentuje svoju ljubav prema omiljenom jubilaru čića Iliji i da u Ivkovoj slavi uživa u sviranju Cicvarića, koji su došli iz Šapca, i dok je publika sa predstave Geteovog *Egmonta* izašla ne razumevši ni malo prilike u kojima se događa ova tragedija i ni malo ne obrativši pažnju na muziku Betovena,⁷⁵ Narodno pozorište je na svoj repertoar stavilo operu Pijetra Maskanija *Kavalерија Rustикана* 23. novembra 1906. godine. Predstavu je režirao Svetislav Dinulović, a orkestrom je dirigovao Dragutin Pokorni. To je bilo prvi put da je Narodno pozorište stavilo na svoj repertoar jednu savremenu evropsku operu.

Međutim, prema opštoj oceni kritike,⁷⁶ opera je izvedena umetnički nejednak, bez duha i poezije. Jedino je hor bio pohvaljen, a orkestru je nedostajao opšti takt i ritam. Nosilac glavne uloge Orželski (prvi tenor praškog Narodnog divadla — 9. januara 1903. gostovao je u Narodnom pozorištu, koncertno pevao između činova, i pojavio se kao Paris u *Lepoj Jeleni*) je ponovo dokazao da je dobar pevač sa *lepim i izrazitim tonom*. Majetinska (?) koja je tumačila ulogu Santuce, na probama je toliko promukla da nije mogla da peva visoke tone pa su zbog toga bile izostavljene čitave muzičke fraze, te se ovoga puta o njoj nije mogao imati tačan sud. Stanojevićka, koja je tumačila Lučiju, dobila je lošu ocenu i glasa i glume, a Zorka Todosić, koja je tumačila malu partiju Loline, nije mogla ništa da učini. Njen glas je bio bez zvuka i kolebljiv, pa zbog toga i nečist.

Raja Pavlović u ulozi Alfija, pevao je bez poleta i suvo, neosporno muzikalnan, nije imao uspešna sredstva za izražavanje.

Sledeće, 1907. godine stavljena je na repertoar opereta *Slepi miš* Johana Strausa. Kritika u *Večernjim novostima*⁷⁷ dala je samo ocenu pevača, o Todosićki koja je kao i uvek bila dobra; Ivanu Dinuloviću, mladom glumcu koji je veoma podsećao na velikana naše scene Velju Miljkovića; između ostalog je zamerila što uloga Gabrijela, koju je tumačio Aleksandar Binički, nije data Dobrici Milutinoviću, za koga smatra da bi bio kud i kamo bolji. Dobrica Milutinović je ostao u sećanju po svojoj odličnoj ulozi Henrika u *Korneviljskim zvonima*, komičnoj opereti Roberta Planketa, 1902. godine, kada je kritika zabeležila da je *kao početnik pevač odličan, jer pored toga što ima zvučan, gibak bariton i dovoljnu visinu, on nas je naročito prijatno raspoložio jasnim izgovaranjem teksta.*⁷⁸

Iste godine na repertoaru Narodnog pozorišta pojavljuje se komad s pevanjem *Ajša*, za koji je muziku komponovao Petar Krstić, koji baš u ovom periodu intenzivno radi i kao dirigent i kao kompozitor. U nacionalnom repertoaru pojavljuje se još jedan komad s pevanjem — *Čučuk Stana* Milorada Petrovića, uz koji se prvi put javlja i ime kompozitora Stevana Hristića (1885—1958). Kompozitor, dirigent i direktor Opere u Narodnom pozorištu, osnivač i direktor Filharmonije, Stevan Hristić komponovao je pretežno vokalnu muziku, zatim dramsku muziku, orkestralna dela, a kasnije i muziku za film. Period njegovog najplodnijeg rada pripada vremenu između dva rata, ali do prvog svetskog rata on se predstavio beogradskoj publici muzikom za komad *Čučuk Stana* i oratorijumom *Vaskresenje*.

Premijera *Čučuk Stane* održana je u Narodnom pozorištu 20. septembra 1907. godine. Iz pera kritičara *Politike*,⁷⁹ koji za sebe kaže da nije muzički stručnjak, data je pozitivna ocena Hristićeve muzike. On smatra da je muzika bila dobra, skromna i marljivo izrađena, vrlo originalna, a ipak narodna, topla i prijatna. To je po ocenjivaču bio vrlo dobar predznak za budući rad mladoga muzičara. Međutim, odnos teksta i muzike, po kritičaru, bio je u raskoraku. Tekst i muzika nisu imali nikakve međusobne organske veze.

Drugu kompoziciju Stevana Hristića *Vaskrsenje*, izveli su u Narodnom pozorištu pevačko društvo

Levo: Raja Pavlović kao Lancelot u opereti »Lutka« Edmona Odrana, 1902. godine.
Gore desno: Svetislav Dinulović (1855—1923), glumac, pevač i reditelj.
Dole desno: Zorka Todosić kao Kralja poštarka u opereti »Ptičar« Karla Celera, 1899. godine.

Levo: Draga Spasić u »Ridokosoj« Šandora Lukačia, muzika Ference Erkla.
Na sceni Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu oko 1900. godine.
Gore desno: Josif Marinković (1851—1931), kompozitor.
Dole desno: Ivan Dmulović, operetski pevač i glumac (1901).

Stanković i orkestar Kraljeve garde, 9. maja 1912. godine, pod dirigentskom palicom Stanislava Biničkog. Solo partiju Magdalene pevala je Miroslava Binički, poznati beogradski muzički pedagog, supruga Stanislava Biničkog. Delo mladoga kompozitora bilo je dobro ocenjeno i *dug aplauz posle svršenog dela bio je namenjen kompozitoru Hristiću kao i dirigentu Biničkom.*⁸⁰ Dugogodišnje nosioce i usrdne poslenike muzičkog repertoara u Narodnom pozorištu Raju Pavlovića, Zorku Todosić, Iliju Stanojevića, postepeno zamenjuju mlade pevačke snage — Draga Spasić, Vojislav Turinski i Teodora Boberić-Arsenović.

Poslednjoj generaciji glumaca-pevača pripada značajno ime Drage Spasić (1876—1938). Ona je završila učiteljsku školu i kao učiteljica radila samo dve godine. Glumačku karijeru započinje 1895. godine u Narodnom pozorištu, kada joj je bilo samo 19 godina. To je bilo vreme kada se u Narodnom pozorištu pokušava sa izvođenjem opera. Međutim, njen kratkotrajni boravak u Narodnom pozorištu u Beogradu bio je prekinut prelaskom u Srpsko narodno pozorište u Novom Sadu, gde je mnogo brže počela da dobija glavne uloge u komadima s pevanjem i vodviljima — u *Seoskoj loli, Vračari, Mamzel Nituš, Slepom mišu* itd. U Novom Sadu je bila angažovana deset godina, a 1908. godine dolazi na gostovanje u Beograd sa predstavom *Slepi miš*. Kritika i publika ostali su oduševljeni njenom ulogom Rozalinde i tom prilikom izrečen je ovaj sud: *Spasićka je krasna pojava. To je mlada, lepa i ljupka dama sa puno života i puno temperamenta... ona vanredno lepo peva...* *Draga Spasićka je ona koju čekamo.*⁸¹

Posle ovako velikog uspeha, Draga Spasić je prešla u Narodno pozorište u Beogradu i ubrzo zatim odlazi na dalje usavršavanje u Beč, kod čuvengog profesora Ferstena, što je veoma doprinelo njenim daljim uspesima u operi. Prvi svetski rat je prekinuo njene uspehe koji su bili u zenitu, a posleratne godine izmenile su situaciju u pozorištu dolaskom garniture školovanih pevača iz Rusije. Draga Spasić je umrla u Beogradu 1938. godine.

IJ predstavi *Slepog miša*, u kojoj je gostovala Draga Spasić, pevali su i Teodora Arsenović i Vojislav Turinski. Teodora Arsenović je ovom prilikom u ulozi princa Orlovskog dobila veliko priznanje

kritike *Beogradskih novina*: *Boberićeva kao princ Orlovske mnogo vredi. Ona ima lep alt, princa je iznimno pevala, jer je mezo soprano.*⁸² Teodora Boberić-Arsenović (1885—1960) je još kao učenica pevala u horu Pančevačkog društva. Zapažajući lepotu njenoga glasa mnogi su savetovali njene roditelje da je pošalju na školovanje, ali se u to vreme kod nje javilo interesovanje za pozorište kome želi da se posveti. Želje četrnaestogodišnje devojčice nisu se odmah ostvarile. Tek posle sedam godina, kada je Branislav Nušić dolazio u Vranjevo, sa trupom novosadskog pozorišta, zapazio je Teodoru, i angažovao je u Narodnom pozorištu u Beogradu. Ona je počela kao i mnoge njene prethodnice u horu i kao statista. Prva veća uloga u drami bila je u *Čučuk Stani*, ali je zahvaljujući lepom glasu stalno dobijala uloge i u komadima s pevanjem i u opereti. Pošto je bila stalno između drame i opere, i preopterećena brojnim ulogama, uspevala je da reši ove probleme koji su neosporno bili teški za mladu glumicu i pretežak zadatak za lep ali neškolovan glas. Kada je 1920. godine osnovana Opera, pevači sa školovanim glasovima potisnuli su Teodoru Arsenović, koja se ponovo vraća drami u kojoj je i proslavila svoj zlatni jubilej. Stalni partner Drage Spasić i Teodore Arsenović bio je Vojislav Turinski (1886—1933). Njegov lirski tenor, mek i topao, mogao je da mu obezbedi karijeru operskog pevača, ali je i on kao i njegovi prethodnici bio stalno angažovan između opere i drame, iz večeri u veče, što je zaista bilo štetno za njegov nežan lirski tenor. Svoju karijeru, skrhan teškom bolešću, završio je u drami tumačeći ulogu Vojnika Švejka.

Draga Spasić, Teodora Arsenović i Vojislav Turinski bili su poslednji glumci-pevači u Narodnom pozorištu u Beogradu i sa njima se završava epoha komada s pevanjem.

Godine 1908. u komadu *U dobro čas hajduci* Laze Lazarevića, muzika Petra Krstića o Turinskom su rekli da je partiju otpevao *zanosno, osećajno, a njegov mio i lep glas, treptao je kroz punu kuću Narodnog pozorišta.*⁸³

Povodom ove premijere pojavio se prikaz u *Beogradskim novinama*.⁸⁴ Glavna zamerka kritičara bila je na muziku Petra Krstića, za koju kaže da po svojoj sadržini nije srpska, jer se mestimično činilo da se čuju nemački motivi, italijanska intonacija, ili

muzika Ivana Zajca. Jedino se tip srpske muzike pojavio u *Noćnoj pesmi* Timinoj u drugom činu i u horskom finalu. Na akcenat jezika, kaže dalje kritika, kompozitor je pazio i tehnički muziku dobro obradio. Milan Grol u svom prikazu ove predstave dao je podstreka kompozitoru Krstiću. Pripovetku Laze Lazarevića inscenisao je sam kompozitor sa *potpunim neuspehom*, ali muzika, kaže Milan Grol, iako nema mnogo veze sa Lazom Lazarevićem, ima zaista nekoliko lepih kompozicija — *po punom i širokom razvijanju motiva, po harmonizaciji po gipkosti i lakosti ritma, i po temperamentu čak, ove kompozicije mogu se ubrojati u najbolje radove G. Krstićeve.*⁸⁵

U 1908. godini pojavila se u domaćem repertoaru još jedna operска premijera — *Ksenija* Viktora Parme. Rodom iz Trsta (1858—1924), studirao je pravo u Beču i kompoziciju slušao kod Bruknera. Kao pozorišni kompozitor, romantičnog smera, najveću pažnju je posvećivao melodijskom oblikovanju, pri čemu se jako oslanjao na italijanske uzore.

Kritika je loše ocenila i libreto i muziku ove opere smatrajući ih naivnim. Mužički motivi po oceni bili su ne samo raznorodni nego i potpuno neoriginalni, pa se na kraju postavilo i pitanje zašto se uopšte ovakva opera stavila na repertoar. Glavne uloge su tumačili Draga Spasić, Teodora Arsenović, Raja Pavlović i Vojislav Turinski, koji je i dobio najbolju ocenu i požnjeo najviše uspeha.⁸⁶ *Miloš i Vukosava* Srete Stojkovića, drama u pet činova, za koju je muziku komponovao Petar Krstić, doživela je takođe neuspeh. Ocena drame bila je sasvim negativna, u smislu odsustva svake poezije, sceničnih efekata, odsustva svake radnje, bizarnog stila i karaktera. Kompozitor Petar Krstić bio je nešto bolje sreće i po oceni kritičara njegova muzika je u solo partijama, a naročito u horu bila veoma interesantna, sa nekoliko razrađenih originalnih i narodnih motiva.⁸⁷

U istoj ovoj sezoni stavljena je na repertoar italijanska opera *Bajaco* Ruđera Leonkavala, čija je premijera bila 26. avgusta 1908. godine. U ovoj operi partneri Drage Spasić bili su Bogdan Vulaković (1862—1919), operski pevač, bariton, učenik Ivana Zajca, studirao na konzervatorijumu u Beču i Ernesto Kamarota, koji je bio jedan od poznatijih pevača Italije, a u ovom vremenu prvi tenor Zagrebačke opere i profesor Zagrebačkog

konzervatorijuma. Kritika je ocenila njihovu pojavu i pevanje kao nastup *Ijudi od zanata koji su potpuno zadovoljili pa čak i očarali igrom i preciznim pevanjem*. Ivan Dinulović je dobio loše ocene kritike i u nekim ranijim prikazima, pa ga kritičar ovoga lista uzima u odbranu i kaže da treba uzeti u obzir da on nije operski pevač, ali da je lepa pojava i da raspolaze prijatnim i zvučnim glasom.⁸⁸ Opera *Pajaci* i sledeće godine premijera *Prodane neveste* Bedžiha Smetane bile su poslednje operске premijere u Narodnom pozorištu pred jednu dugu pauzu od skoro dve godine, kada nije stavljena ni jedna nova opera na repertoar. Uzrok tome je bilo svakako i osnivanje Beogradske opere u zakupljenom hotelu *Bulevar* (2. novembra 1909—11), koju je osnovao Žarko Savić (1861—1930), operski pevač, bas; studirao u Beču i bio član opera u Berlinu, Libeku, Drezdenu, Frajburgu, Badenu, Dizeldorfu, Štutgartu, Rigi, Hamburgu. Od 1911. do 1914. upravnik je Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu.

Žarko Savić je imao namjeru da osnuje operski ansambl i da u ovoj operi neguje i operetu, obraćajući veću pažnju srpskim originalima. On je uspeo da osnuje ansambl koji se delio na dve posebne grupe — opersku grupu od 32 člana, kojima je upravljao on i dramsku grupu od 18 članova kojom je upravljao Branislav Nušić. Operski ansambl su sačinjavali poznati pevači angažovani sa strane, kao i već poznati pevači Narodnog pozorišta. To su, dakle, bili: Orželski, Cah, Turinski, Bohuslav Tihi, Savić, Dvoržakova, Desanka Đorđević, Cahova, Sultana Cijukova, Radulovićka. Hor je imao 22 a orkestar 28 članova i tri dirigenta. Opera je otpočela rad sa *Baronom Trenkom*.

Međutim, nije samo osnivanje Beogradske opere Žarka Savića učinilo da operski život u Narodnom pozorištu zamre za neko vreme. Već ranije pomenuti loši uslovi za razvoj opere u Narodnom pozorištu bili su donekle uslovljeni i klimom u samom pozorištu.

U razgovoru sa novinarima novi vršilac dužnosti upravnika Narodnog pozorišta Milan Grol na pitanja da li i kakvo mesto muzika zauzima u repertoaru Narodnog pozorišta, odgovorio je da će se pored srpskih komada sa pevanjem prikazivati takođe i slovenski komadi s pevanjem pa čak i neki manji komadi prave i ozbiljne muzičke vrednosti.

Kategorički je izjavio da se opereta neće negovati, dok se kod vodvilja mora učiniti neki kompromis. Sve predstave koje su se ranije nalazile na repertoaru i bile spremne, biće i dalje prikazivane.⁸⁹

Te jeseni 1909. godine, shodno izjavama Uprave, pevačko društvo *Stanković* priredilo je u Narodnom pozorištu opersko veče. Na programu su bili *Mujezinova molitva*, arija Redžepa iz opere *Na uranku* Stanislava Biničkog, arija Lenskog iz opere *Evgenie Onjegin*, Habanera iz opere *Karmen* i arija Acučene iz *Trubadura*. Dirigent je bio Stanislav Binički, ali se iz prikaza zaključuje da je sve bilo spremljeno na brzinu, pa je stoga bilo i nesigurnosti što se opažalo gotovo pri svakoj muzičkoj frazi.⁹⁰ Gostovanje Hrvatske opere u maju mesecu 1911. godine izazvalo je veliko interesovanje beogradske publike. Zagrepčani su gostovali sa tri opere: *Madam Baterflaj* Djakoma Pučinija, *U dolini* Ežena D'Albera i *Minjon* Ambroaza Tome. Ovo je bila dobra prilika za one koji su bili za negovanje operete i opere u pozorištu da na ovome primeru pokažu koliko su njihovi protivnici pogrešili. *Večernje novosti* pišući o ovom gostovanju zaključile su ovako: *Veliko interesovanje za Hrvatsku Operu najbolje pokazuje koliko naš svet voli muziku a to je još i najbolji utuk onoj koteriji koja je, za sada, uspela da se sa naše pozornice istisnu opere i operete, pa se čak retko daju i komadi s pevanjem.*⁹¹

Sva ova lutanja, da bi se došlo do rešenja oko pitanja operete i opere u Narodnom pozorištu, nisu dala nikakve rezultate. Od mnogobrojnih predloga prihvaćen je onaj koji je govorio o uvođenju francuske, nemačke ili italijanske komične opere osamnaestog veka.

Tako je krajem 1911. (14. decembra) stavljena na repertoar komična opera u jednom činu *Bastijen i Bastijena* V. A. Mocarta. Izbor opere očigledno nije bio dobar jer prema kritičarima⁹² publiku je ova opera ostavila hladnom. To je bilo malo delo genijalnog kompozitora, a tekst napisan u doba koketnih manira, napudrovanih perika i svilenih cipelica osamnaestog veka, bio je prikazan na našoj sceni kruto, banalno i teatralno. Zbog toga je bio izgubljen onaj prirodni odnos između muzike i radnje. Prema svemu, greška je opet načinjena jer je na repertoar trbalо staviti dostoјno delo ovog velikog majstora opere. Ni pevači nisu bolje prošli.

Bastijenu je tumačila Stojanovićka, za koju je rečeno da ima glasovnog materijala, ali da mu je potrebna obrada; Boško Nikolić joj je bio *dostojan partner*, mada se trudio da bude bolji od nje.

Zaključak je glasio, da je u celoj stvari, pa i u muzičkom pogledu nedostajalo stila.

Godina 1912. značila je značajan korak unapred. Donet je Zakon o pozorištu, koji je ovoga puta ozbiljno tretirao pitanje muzike u repertoaru Narodnog pozorišta. Zakonom joj je bilo obezbeđeno primetno mesto u repertoaru.

Međutim, štampa⁹³ je brižljivo pratila sprovođenje ovog zakona pa je i mogla da konstatuje da Uprava vrlo bojažljivo pristupa izvođenju muzičkog repertoara. Komentatori su se pitali za uzrok tome pa su zaključili da je stanje u pozorištu ostalo kao i pre. Po njima, orkestar nije organizovan, zahvaljujući verovatno nesposobnosti i nespremnosti pozorišnih kapelnika. Sve ove sumnje mogao je da potvrди i repertoar za ovu sezonus. Jedna jedina opera, *Vilarovi dragoni* Eme Majara, stavljena je početkom godine na repertoar.

U istoj sezoni Draga Spasić je priredila koncert na kome je pevala fragmente iz opere *Kavalerija Rustikana* Maskanjija, *Madam Baterflaj* Pučinija i *Trubadura* Verdija. Recenzent Borbe⁹⁴ sa čuđenjem primećuje da je koncertna sala ovom prilikom bila prilično prazna. Što se tiče glasa Drage Spasić, konstatuje on, njemu bi bilo potrebno još usavršavanja — *njen glas je već dobio izvesnu oblinu ali u visokim tonovima Draga Spasić je premašala svoje moći*.

Ovaj koncert i izjava kritičara bili su kao neki uvod za najavu ponovnog odlaženja Drage Spasić u Beč radi daljeg usavršavanja. Iz tih razloga je i opera *Vilarovi dragoni* preko reda došla na repertoar Narodnog pozorišta.

Draga Spasić je na premijeri opere *Vilarovi dragoni* dobila veoma lošu ocenu kritičara. Ne samo što je konstatovano da je njen temperament te večeri *bio više quasi temperament*, nego da joj je i *artikulacija vokala vrlo neodredena*, a kao glumica da je ostala ona stara sa svima tradicionalnim gestovima naše naturalističke glume osamdesetih godina prošloga veka. Zaključeno je da je za nju potrebno da prođe kroz jednu dobru opersko-glumačku školu. Vojislav Turinski, koji je tumačio ulogu Silvena, ocenjen je pozitivno i konstatovano je da on svoj glas neguje i da je na dobrom putu, te da

Stanislav Binčki (1872—1942), kompozitor i dirigent Narodnog pozorišta u Beogradu, kao student Muzičke akademije u Minhenu.

Србија

Пељачка друштво „Станковић“ са љубитељима музичке уметности, у извођењу Бетовенове IX Симфоније.
Београд.

Koncert pevačke družine »Stanković« — izvođenje Beethovenove IX simfonije, 1910. godine u Beogradu.

će verovatno postići lepe rezultate — *toplota mu je veća nego volumen njegovog glasa*. Za Stojanovićku je i ovoga puta zaključeno da još mnogo mora da uči. Nemanja Ilićić kao Tibo bio je odličan i njegov glas *čudne boje i najansa* dobro je pristajao uz manire seoskog šeprtlike koga je tumačio. U sporednim ulogama su nastupili Aleksandar Tucaković kao Propovednik, koji se *istakao svojim krupnim basom* i Milica Bošnjaković *laganim subretskim tonom*. Ove večeri je nastupio i Dragoljub Gošić, glumac koji je i primljen u pozorište kao pevač, ali je ovom prilikom bilo naglašeno *da ne namerava odavati se pevačkoj karijeri*. On je svojim nemetljivim baritonom otpevao zamašnu partiju dragona Belamija i pomogao *da se Vilarovi dragoni dosta lepo sa našim snagama izvedu u Narodnom pozorištu*. Sa više volje orkestrom je dirigovao Petar Krstić.⁹⁵

Ista ova predstava, prema oceni kritičara *Večernih novosti* kompletno je značila promašaj. Romansu Silven pevao je Turinski *bez osećaja, a nije imao ni sigurnosti u glasu*; duet Belami i Roze *izведен je rogobatno, jer je Gošić bio mrtav kako u igri tako i u pesmi*. Duet Spasićke i Turinskog ostavio je vrlo loš utisak na publiku, a to je bilo usled premorenosti Turinskog. Petar Krstić *kapelnik, koji je poznat kao rdav dirigent pokazao je to i ovaj put*.⁹⁶

Upoređujući ove dve, sasvim različite kritike, o istoj predstavi, danas je veoma teško napraviti pravi zaključak. Sa izuzecima nekolikih imena stručnih kritičara, kritika je bila uglavnom diletantska. Beogradska publika je u prvoj polovini 1912. godine imala prilike da čuje nekoliko značajnih koncerata i gostovanja.

Srpsko-jevrejsko pevačko društvo održalo je koncert u Narodnom pozorištu u proleće, i tom prilikom izvedeni su *Elijah* Feliksa Mendelsona — Bertoldija, uz pratnju orkestra Kraljeve garde, kojim je dirigovao Hinko Maržinec.

Pijanistkinja Marija Dvoržak, uz pratnju velikog Kamernog orkestra Muzičke škole priredila je koncert u Narodnom pozorištu 13. februara 1912. godine. Na Koncertu je izvedena *Sonata appassionata* op. 57 Ludviga van Betovena.

Maja meseca, izведен je oratorijum *Vaskrsenje* Stevana Hristića, a u junu mesecu gostovala je Velika italijanska opera koja je prikazala *Rigoletta, Travijatu, Čergaški život i Seviljskog berberina*. Tom prilikom štampa je zabeležila ovo: *Pred dupke*

punim pozorištem 'Travijata' to je bilo jedno retko veče uživanja za beogradsku publiku koja je do sada slušala u pozorištu pevače većinom sumnjivih glasova.⁹⁷

Poslednje dve pozorišne sezone pred prvi svetski rat, kao da su hteli da u operskom repertoaru nadoknade sve izgubljeno vreme, pa se nižu premijere opera *Trubadur*, *Đamile*, *Toska*, *Čarobni strelac*, *Verter*, *Minjon*.

Aprila meseca 1913. izvedena je premijera Verdijeve opere *Trubadur*. Opera je spremana tri meseca i s obzirom da su solisti bili dramski glumci i da je posle narodnih komada s pevanjem došla na repertoar jedna od najpoznatijih italijanskih opera, uspeh je bio neočekivan. Operu je režirao poznati ruski reditelj A. I. Andrejev, a orkestrom je dirigovao Stanislav Binički.

Kritika je blagonaklono propratila premijeru ove predstave. Ulogu Acučene tumačila je Teodora Arsenović i kako zaključuje kritika *bila je neočekivano dobra; iako gospoda nema potrebne škole, ipak ulogu Acučene ciganke kreirala je gospoda Arsenovića na puno zadovoljstvo. Njen lepi puni alt bio je vrlo prijatan za uho*. Turinski je pevao Trubadura sa sigurnošću i izdržljivošću u glasu, a školovanje Drage Spasić učinilo je da ovoga puta dobije još bolje kritike. Zapaženo je da je koloraturne partije pevala sa više pažnje i prijatnosti negoli lakše. Za kapelnika Biničkog rečeno je da je bio *odlična vodilja* opere.⁹⁸

Po mišljenju muzikologa Miloja Milojevića, operu *Trubadur* nije trebalo stavljati na repertoar, jer je ona za naše uslove u pozorištu još teža nego što je u stvari. U ovoj operi učestvovala su samo dva školovana glasa, Draga Spasić i Fejfar, član

Slovenskog narodnog gledališta u Ljubljani kao gost (Rudolf Fejfar angažovan je za privremenog člana Narodnog pozorišta u Beogradu na godinu dana od 1. avgusta 1913. godine). Draga Spasić je u ulogu Leonore, po mišljenju kritičara, uložila prilično truda, tako da kada je pevala teže partie u slušaocu se nije pokolebalo uverenje u njenu sigurnost. Vojislav Turinski, lirska tenor, nije mogao baš sasvim da odgovori u ovoj partiji herojskog tenora — sve lirske momente je izveo sa punom nežnošću jednoga lepog glasa. Teodora Arsenović je svojom ulogom Acučene toliko iznenadila da je šteta, smatra kritičar, što nije školovala svoj glas. Njen gipki mecosopran osvojio je publiku. Njena Acučena je

bila živa ciganka koja iz pune duše peva lepotom jednoga retkog glasa. Rudolf Fejfar, dobar pevač, mestimično se borio sa visinom koja mu ne leži dobro. Bariton mu je mek i gibak, ali ne velikog intenziteta, pa pri jačem izrazu nije mogao da izbegne forsiranje. Dirigent Binički je sa mnogo pažnje izveo ovu operu i držao u rukama sve konce i u orkestru i na bini. Hor je takođe dobio pohvale, jer je ovoga puta mogao da dâ i lepe nijanse i življe dramske akcente.⁹⁹

Juna 1913. godine na repertoar je stavljeni dramska poema u četiri pevanja *Kosovska tragedija* Žarka Lazarevića. Predstavu je režirao A. I. Andrejev, a muziku napisao Petar Krstić.

Beogradski listovi *Pijemont*¹⁰⁰ i *Večernje novosti*¹⁰¹ doneli su izvanredno pozitivne kritike o muzici Petra Krstiće. Kritičar prvoga lista zaključio je da je ovo najbolje delo ovoga kompozitora, a kritičar drugoga lista da ova muzika ima osećaja i života, sa jednom zamerkom da je trebalo više nacionalne muzike, a manje klasičnog podražavanja. Miloje Milojević, povodom muzike u *Kosovskoj tragediji* kaže da je kompozitor sasvim uspeo. Petar Krstić, koji je uživao reputaciju dramskog kompozitora, ovom kompozicijom je po prvi put dokazao da je dostigao viši muzičko-dramski stil.¹⁰² Septembra 1913. izvedena je romantična opera Žorža Bizea *Đamile*. Kritičar *Večernjih novosti* u svome prikazu pomenuo je samo Dragu Spasić i Vojislava Turinskog. Draga Spasić je pevala *vrlo dobro i obim njenoga glasa je bio ovom ulogom dobro iskorišćen*. Vojislav Turinski bio je dobar kao i uvek i odličan partner Drage Spasić. Dirigentska veština Stevana Hristića upoređena je sa provođenjem broda između Scile i Haribde.¹⁰³

Decembra meseca iste godine u ovoj predstavi su gostovali Marija Kotnauer i Zula de Bonza. Marija Kotnauer, koju je publika već jednom čula u *Vilarovim dragonima*, i ove večeri je pokazala da je dobra pevačica. U *Vilarovim dragonima* pevala je ulogu koja joj nije odgovarala, a osim toga pevala je sa Dragom Spasić koja je stalno želela da bude ozgo. U *Đamile* ona je dokazala da ima *zdrav i razvijen organ* i da osvaja svojim *širim izrazom i sigurnom intonacijom*.¹⁰⁴

Godine 1914. Božidar Joksimović se još jednom pojavio u Narodnom pozorištu sa muzikom u komadu iz seoskog života u pet činova *Ugašeno ognjište*. Premijera je održana 19. aprila 1914, a orkestrom je

dirigovao sam kompozitor. Hroničar lista *Venac* primećuje da muzika nije bila uslovljena radnjom komada i da nije bila dovoljno snažna da odbrani *dramu* i više joj je služila kao ukras.¹⁰⁵

Poslednja predstava pred prvi svetski rat opera *Minjon* izazvala je, kako kaže kritičar *Odjeka*¹⁰⁶, još veće interesovanje nego prethodna premijera *Vertera*. Predviđalo se da će to biti jedan od najprijetnijih događaja pozorišne sezone. Međutim, rat je prekinuo sve. Pozorište je prestalo sa radom. Predratni pokušaji sa osnivanjem Opere, koji su bili naročito intenzivni od 1911. godine, sada su bili prekinuti. Tek po završetku rata, upravnik pozorišta Milan Grol realizuje osnivanje Opere kao samostalne grane Narodnog pozorišta u sezoni 1919/20. U Operu su angažovani solisti i orkestar sastavljen od civilnih i vojnih lica; hor su sačinjavali horisti koji su i ranije pevali u komadima sa pevanjem, opereti i operi. Kao prvi dirigent Opere postavljen je Stanislav Binički. Na početku, solistički ansambl je bio mali, u njemu su i dalje ostali Teodora Arsenović, Draga Spasić, Vojislav Turinski, Aleksandar Tucaković itd., a onda su u Narodno pozorište počele da stižu nove školovane pevačke snage iz inostranstva i prvi domaći školovani pevači.

Prva predstava novoosnovane Opere održana je u Manježu 11. februara 1920. godine. To je bila premijera Pučinijeve opere *Madam Baterflaj*. Opera je sada imala sve uslove da se razvija u kontinuitetu, sve do ponovnog prekida 1941, do početka drugog svetskog rata.

U ovom početnom periodu, koji je trajao skoro pedeset godina, u našoj sredini koja nije bila muzički vaspitana, scenska muzika je imala daleko teži razvojni put nego u drugim kulturnim zemljama Evrope. Posmatrajući iz današnje perspektive za nju skoro da uopšte i nije bilo uslova u to vreme. Da bi muzika uopšte postojala, neophodan je, na prvom mestu, posrednik između kompozitora i publike. U našoj sredini bilo je prvo i najakutnije pitanje domaćih kompozitora a zatim i reproduktivnih umetnika.

Scenska muzika u pozorišnim predstavama, koje su izvodile diletantske družine, u devetnaestom veku u Srbiji i Vojvodini, bila je zastupljena u velikoj meri. U knjažesko-srpskom teatru u Kragujevcu, sa scenskom muzikom koju je komponovao Josif Šlezinger, nastao je specifični srpski muzičko-scenski žanr — komad s pevanjem, koji je negovan u

devetnaestom veku i zadržao se sve do početka dvadesetog veka. Komad s pevanjem doživljuje svoj puni procvat od 1869. godine i u stalnom je razvoju sve do početka veka. Među mnoštvom komada sa pevanjem, za koje su muziku komponovali nepoznati kompozitori, ističu se imena domaćih kompozitora, sa čijom su muzikom ovi komadi dobili svoj pravi smisao i zauzeli dostoјno mesto u repertoaru Narodnog pozorišta u Beogradu. Kompozitori Davorin Jenko, koji je najviše radio na ovom polju muzičke delatnosti i najduže se zadržao u Narodnom pozorištu, sa svojom muzikom u komadima *Devojačka kletva*, *Dido*, *Potera* itd.; zatim Stanislav Binički sa muzikom u komadima *Put oko sveta*, *Ljiljan i omorika*; Petar Krstić sa *Koštanom* i *Dorćolskim poslovima*; Stevan Hristić sa *Čučuk-Stanom*, doprineli su razvoju komada s pevanjem.

Razvoj komada s pevanjem u tesnoj je vezi sa budućim razvojem operete i opere. Opereta je u repertoaru Narodnog pozorišta zauzimala značajno mesto, mada je izazivala mnogo rasprava, često je skidana sa repertoara i u nekoliko mahova ponovo uvedena u pozorište, pod upravom Milorada Šapčanina, Nikole Petrovića i Branislava Nušića. Tako je u prošlome veku nastala i prva srpska opereta *Vračara* Davorina Jenka, a početkom veka isto tako prva srpska opera *Na uranku* Stanislava Biničkog. Koliko su komadi s pevanjem, opereta i opera bili u međusobnoj vezi, potvrđuje i to što su dramski glumci muzički vaspitavani u komadima s pevanjem, kasnije bili glavni nosioci pevačkih rola u operetama i operama.

Stoga, u prethodnim izlaganjima nisu posebno praćeni i izdvajani komadi s pevanjem, operete i opere, baš zbog međusobne tesne povezanosti. U njihovom zajedničkom razvoju radali su se domaći kompozitori, stvarala se nacionalna muzika, vispitavali su se muzičari i pevači, a, sa druge strane, oformljavala se i vaspitavala publika.

U sredini kakva je bila naša, u devetnaestom i početkom dvadesetog veka na ovim predstavama postupno je negovan i ukus publike, neuhvatljivog fenomena, koji je na kraju i bio odraz sredine i vremena. U tom periodu, koji bi za drugu sredinu bio veoma dug, stiglo se preko muzike i koncerata koje su izvodile jedva sastavljene i nedovoljno muzički obrazovane *vojene bande* do orkestara sastavljenih od školovanih muzičara; od glumaca-pevača do

školovanih pevača koji su mogli početkom veka da preuzmu na sebe ozbiljan operski repertoar.

Pravu i potpunu sliku o tome kako je izgledala scenska muzika i na kome je nivou bila, pogotovu u prošlome veku, teško je rekonstruisati, na osnovu malobrojno sačuvanih dela kompozitora ili prilično redovnih, ali nedovoljnih i nestručnih utisaka iz predstava recenzentata beogradskih listova.

Čitav ovaj period — period je traženja i dilema, uspeha i neuspeha, borbe mišljenja i ukusa, koji je najzad, početkom ovoga veka, urođio plodom i u Narodnom pozorištu otvorio put samostalnoj operi, drami i baletu.

Svi ovi domaći napori, uz pomoć gostiju sa strane i mnogobrojnih solističkih koncerata koje je Narodno pozorište naročito negovalo, scenska muzika i muzika uopšte, stekli su svoju potpunu afirmaciju u javnosti. Počeci su bili teški, proces je bio dug, ali su današnji rezultati sasvim sigurno posledica neumornog rada i velike ljubavi naših prethodnika prema pozorištu.

Levo: Ilija Stanojević - Čiča (1859—1930), glumac i pevač.

Gore desno: Draga Spasić (1876—1938), pevačica i dramska glumica. U ulozi Koštane.

Dole desno: Teodora Boberić - Arsenović na početku glumačke karijere u Narodnom pozorištu u Beogradu.

Димитър Ганчев
2/IV 1914
Балчик

Драга - Сладката
Кралица балканска певачица

Teodora Boberić - Arsenović (1907).

1. Zigfrid Kaper: Beograd, *Stari Beograd*, Beograd, 1951, str. 145—150.
2. Milorad T. Nikolić: *Teater na Đumruku*, Pozorišna sezona Teatra na Đumruku i druge vrste njegove aktivnosti, Beograd, 1971, str. 69.
3. Isto, str. 74—83.
4. Dr Mihovil Tomandl: Spomenica pančevačkog Crkvenog pevačkog društva, 1838—1938, *Napredak*, Pančevo, 1938, str. 80.
5. Jovan Dimitrijević: Istoriski razvoj Opere u Beogradu, Beograd, 1930, str. 5.
6. Svetislav Šumarević: Pozorište kod Srba, Beograd, 1939, str. 253.
7. Đorđe Maletić: Građa za istoriju srpskog Narodnog pozorišta u Beogradu, 1884, str. 460. I str. 342.
8. Isto (6), str. 365.
9. Andreis, Cvetko Đurić-Klajn: Historijski razvoj muzičke kulture u Jugoslaviji, Đurić Klajn-Stana: Razvoj muzičke umetnosti u Srbiji, Zagreb, Školska knjiga, 1962, str. 606.
10. *Vidovdan*, Beograd, br. 263, 5. XII 1870, str. 2.
11. V. R. Đorđević: Prilozi biografskom rečniku srpskih muzičara, posebno izdanje SAN, CLXIX, 1950.
12. Dragotin Cvetko: Davorin Jenko i njegovo doba, Pozorišna muzika, SAN, posebno izdanje CCI, *Muzikološki institut*, knj. 4, Beograd, 1952, str. 111.
13. Isto, str. 114.
14. Isto, str. 126.
15. β: Pozorište, *Istok*, br. 134, 29. XI 1878, str. 3.
16. Spectator: *Đido*, slike u 5 činova od Veselinovića i Brzaka, *Videlo* 68, 10, VI 1892, str. 2—3.
17. Isto (12), str. 128.
18. Mi-ja-x: Narodno pozorište, *Marija, kći pukovnije*, šaljiva igra u 2 čina, muzika Donicetlja, Obera i Davorina Jenka, *Istok* 116, 13. X 1879, str. 23.
19. Isto (12), str. 116.
20. Sava V. Cvetković: Repertoar Narodnog pozorišta u Beogradu 1868—1965, *Muzej pozorišne umetnosti SRS*, Beograd, 1966, str. 95.
21. Anonim: Listak, Iz pozorišta Vračara, čarobna igra u 3 čina od M. Miloa, preveo s rumunskoga Vasa J. Živanović, muzika od Davorina Jenka, *Videlo*, br. 70, Beograd, 30. IV 1882, str. 2.
22. Anonim: Narodno pozorište, *Videlo*, 48, 24. IV 1883, str. 4.
23. Isto (12), str. 123.
24. Isto (12), str. 124.
25. Isto (9), str. 598.
26. Muzej pozorišne umetnosti, inv. br. 10171.
27. Muzej pozorišne umetnosti, inv. br. 13990.
28. Muzej pozorišne umetnosti, inv. br. 19134.
29. Anonim: Pozorište, *Budućnost*, 47, 7. VI 1876, str. 189.
30. Anonim: Pozorišne reforme, *Istok*, 37, 3. IV 1877, str. 3.
31. D. N.: Iz pozorišta, *Istok*, 38, 6. IV 1877, str. 3.
32. Anonim: Iz pozorišta, *Istok*, 41, 16. IV 1876, str. 3.
33. Milan Grol: Iz pozorišta predratne Srbije, SKZ, Beograd, 1952, str. 245.
34. Isto (31).
35. Milan Grol: Iz pozorišta predratne Srbije, Svetislav Dinulović, SKZ, Beograd, 1952, str. 71.
36. Isto (35), str. 74—75.
37. *Videlo*, br. 114, 7. VI 1885.
38. *Videlo*, br. 39, Beograd, 22. II 1885, str. 4.

39. Anonim: Iz pozorišta, *Istok*, 59, 2. VI 1876, str. 4. Stevan Hristić (1885—1958), kompozitor i dirigent.
40. X.: Iz pozorišta, *Istok*, 52, 11. V 1877, str. 4.
41. Dan. A. Živaljević: Narodno pozorište, *Šokica, Videlo*, 125, 12. VI 1886, str. 2.
42. V. M. R.: Kod gđe Zorke Todosić, *Večernje novosti*, br. 67, 7. III 1908, str. 1.
43. Anonim: Dnevne vesti, Proslava gospode Todosićke, *Odjek*, br. 57, 7. III 1908, str. 3.
44. S.: Lističi, Srpsko narodno pozorište, *Ridokosa*, pozorišna igra u tri čina s pevanjem, Š. Lukači, preveo Đ. P., muzika od Erkla *Pozorište*, 1896, XXI, Novi Sad, 1897, str. 119.
45. Anonim: Raja Pavlović, *Večernje novosti* br. 314, 14. XI 1905, str. 1.
46. J. U.: Raja Pavlović, *Politika*, br. 662, 14. XI 1905, str. 3.
47. Isto (46).
48. Stanoje Stanojević: *Narodna enciklopedija*, IV knjiga, Zagreb, 1929.
49. Isto (35), str. 141.
50. Muzej pozorišne umetnosti, inv. br. 8350.
51. As. PMs, F XIV, 50/96, br. 426.
52. As. MPs, F, XIV, 50/96, br. 686.
53. As. MPs, F, VII, 80/902, br. 1088.
54. Muzej pozorišne umetnosti, inv. br. 8619.
55. Harry: Pozorište povodom Seviljskog berberina, *Videlo*, 8, 20. I 1893, str. 4.
56. J.: Pozorište, *Otadžbina*, Beograd, br. 30, 1892, str. 141—144.
57. Baj.: Narodno pozorište, *Mamzel Nituš, Beogradske novine*, br. 63, 2. XII 1895, str. 3—4.
58. J. M.: Pozorište, *Videlo*, br. 53, 3. V 1896, str. 3.
59. Mil. Đ. P.: Sterijino veče — Prilog — *Zla žena* — Beograd nekad i sad, *Beogradske novine*, br. 3, 3. I 1899.
60. V. L.: Muzika, *Nova iskra*, br. 10, 16. V 1899, str. 175—176.
61. G. M.: Umetnički pregled, *Srpski književni glasnik*, 23 (V, 1), 1. I 1902, str. 61—62.
62. Pavle Popović: Srpski komadi u Kraljevskom Srpskom Narodnom Pozorištu, *Nova iskra*, br. 11, 1. VI 1899, god. I, str. 187.
63. U. M.: Umetnost, Operete, *Narodne novine*, br. 8, 27. VIII 1900, str. 3.
64. VI.: Muzika, Maskota, komična opera, *Nova iskra*, br. 4, 16. IV 1900, str. 127—129.
65. Iv. Kuz.: Pozorišna hronika, Maskota, *Večernje novosti*, br. 129, 11. V 1907, str. 5.
66. Anonim: Narodno pozorište, *Prevara za prevaru, Opozicija, Knez od Semberije*, *Beogradske novine*, br. 59, 28. II 1900, str. 51.
67. Milojević Miloje: Umetnički pregled, Proslava G. Stanislava St. Biničkog, *Srpski književni glasnik*, 16. II 1924, XI, 4, str. 305.
68. Commentator: Književnost — pozorište, *Zvezda*, 1901, str. 478—484.
69. Janković M. Dragomir: Vojislavljevo veče, *Srpski književni glasnik*, 1902, 9 (II, 5), str. 383.
70. den.: Kolo, sveska 8, 16. V 1901, str. 516—517.
71. Đurić-Klajn, Stana: Muzika i muzičari, Razvoj jugoslovenskog operskog stvaralaštva, Beograd, 1956, *Prosveta*, 115. — Peričić, Vlastimir uz saradnju Skovrana Dušana I Kostić Dušana: Mužički stvaraoci u Srbiji, *Prosveta*, Beograd, 59.

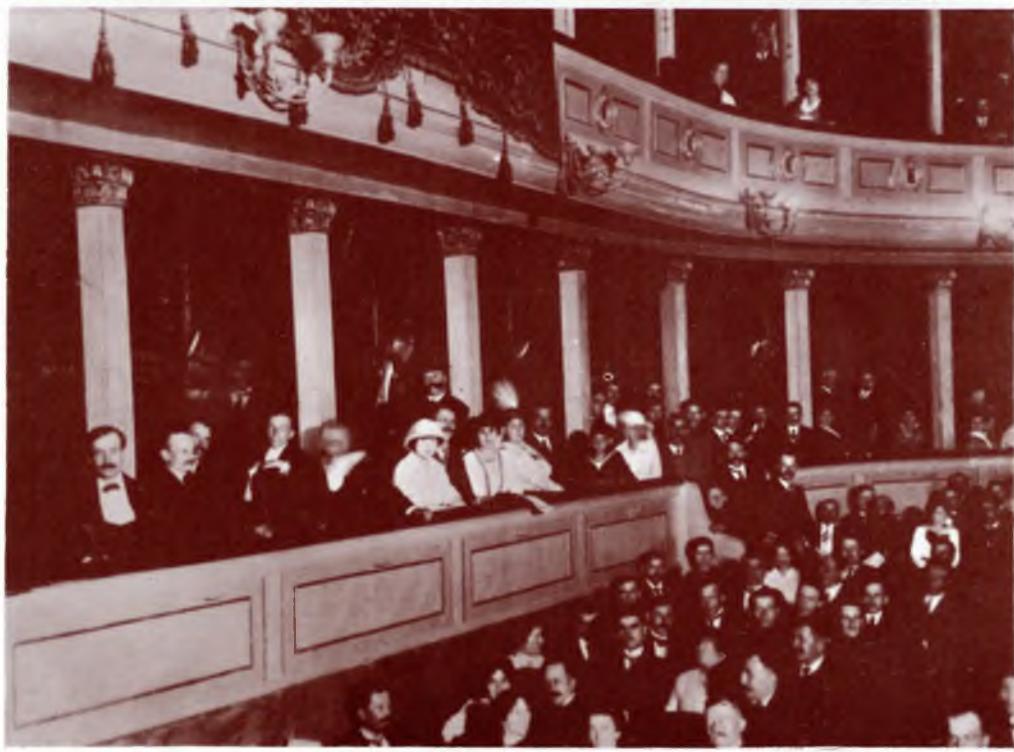

Izvođači opere »Bajaco« Rudera Leonkavala, 1908. godine. Sede s leva: Ernesto Kamarota, k. g., Draga Spasić, dirigent Dragutin Pokorni, Bogdan Vučaković, k. g., Vojislav Turinski (levo) i Ivan Dinulović.

72. Petar Krstić: Muzika i opereta u Narodnom pozorištu, *Srpski književni glasnik*, knjiga XV, br. 4, 16. VIII 1905, str. 273—291.
73. Anonim: Pozorište, Lutka, *Politika*, br. 443, 5. IV 1905, str. 3.
74. Milan Grol: Pozorišni pregled, Opera u Narodnom pozorištu, *Srpski književni glasnik*, br. 141, (XVII, 11), 1. XII 1906, str. 257—261.
75. Rol.: Pozorišna hronika, *Egmont*, Tragedija u pet činova od Getea, preveo Mih. R. Popović, Muzika od Betovena, *Odjek*, br. 8, 10. I 1906, str. 3.
76. X. X. X.: Umetnički pregled, *Kavalерија Rustikana*, *Srpski književni glasnik*, 16. XII 1906, br. 142, (XVII, 12).
77. C-a.: Pozorište, *Večernje novosti*, br. 157, 8. VI 1907, str. 7.
78. G. M.: Umetnički pregled, Pitanje operete u Narodnom pozorištu, *Srpski književni glasnik*, br. 44, (VII, 6), 16. XI 1902, str. 468—470.
79. U.: Pozorište, Čučuk Stana, *Politika*, br. 1321, Beograd, 21. IX 1907, str. 3.
80. Zorko Jovan: *Vaskrsenje*, biblijska poema, *Zvezda*, 9, 10. V 1912, str. 573.
81. S.: Pozorišna hronika, Gostovanje Drage Spasić, *Beogradske novine*, br. 92, 1. IV 1908, str. 5.
82. Anonim: Pozorišna hronika, *Beogradske novine*, br. 93, 2. IV 1908.
83. Anonim: Pozorište, *Narodni list*, br. 8, 26. III 1908, str. 3.
84. Ignotus: *U dobro čas hajduci*, Premijera u Narodnom pozorištu 25. marta o.g., *Beogradske novine*, br. 87, 27. III 1908, str. 1.
85. Milan Grol: Pozorišni pregled, *U dobro čas hajduci*, dve slike po prijevuci Laze Lazarevića, inscenisao i muziku izradio Petar J. Krstić, *Srpski književni glasnik*, br. 173 (XX, 7), 1. IV 1908, str. 533.
86. Milan Grol: Pozorišni pregled, *Opera Ksenija*, *Srpski književni glasnik*, br. 178, (XX, 12), 16. VI 1908, str. 914.
87. Milan Grol: Pozorišni pregled, *Miloš i Vukosava*, drama u pet činova, napisao Sretan J. Stojković, muzika Petar Krstić, *Srpski književni glasnik*, br. 186 (XXI, 8), 16. X 1908, str. 624.
88. C-a: Gđa Spasićka i G. Ivan Dinulović, *Večernje novosti*, br. 257, 17. IX 1908, str. 2—3.
89. M. S.: Narodno pozorište, Razgovor s upravnikom Milanom Grolom, *Beogradske novine*, br. 204, 27. VI 1909, str. 1.
90. Anonim: Muzika, *Beogradske novine*, br. 311, 11. XI 1909.
91. Anonim: Hrvatska opera, *Večernje novosti*, br. 138, 20. V 1911, str. 2—3.
92. Miloje Milojević: Umetnički pregled, *Bastijen i Bastijena*, komična opera u jednom činu, muzika Mocartka, tekst po francuskom od Fridriha Vajskerna, prerada Riharda Klajnmihlha, preveo S. D. Mijalković, prvi put u NP 14. XII 1911, *Srpski književni glasnik*, knj. XXVII, br. 1, 1. I 1912, str. 66—71.
93. Spectator: Pozorišni pregled, Muzički pokušaji u NP, *Zvezda*, sveska II, 1912, str. 128.
94. P.: Muzika, Koncert gđe Spasić, *Borba*, br. 19, 26. IV 1912, str. 3.
95. Miloje Milojević: Umetnički pregled, *Vilarovi dragoni*, komična opera, muzika Majara u Narodnom pozorištu 7. januara 1912, *Srpski književni glasnik*, knj. XXVII, br. 2, 16. I 1912, str. 150—152.

96. X.: Pozorište, *Vilarovi dragoni*, komična opera u tri čina, muzika Majara, kapelnik G. Krstić, *Večernje novosti*, br. 9, 9. I 1912, str. 2.
97. Anonim: Sinoćna *Travijata*, *Večernje novosti*, br. 176, 25. VI 1912, str. 3.
98. Brata: Pozorišna hronika, *Trubadur*, napisao S. Kamarano, muzika Verdija, Reditelj g. Andrejev, kapelnik Binički, *Večernje novosti*, br. 116, 29. IV 1913, str. 3.
99. Miloje Milojević: Umetnički pregled, *Trubadur*, opera u četiri čina, napisao Salvatore Kamarano, muzika Đuzepe Verdija, preveo Milan Dimović, prvi put u Srpskom narodnom pozorištu 24. aprila 1913, *Srpski književni glasnik*, knj. XXX, br. 9, 1. V 1913, str. 697—701.
100. Anonim: Pozorište, *Pijemont*, br. 295, 26. X 1913, str. 3.
101. S.: Pozorište, Kosovska tragedija (premijera), *Večernje novosti* br. 161, 14. VI 1913, str. 3.
102. Miloje Milojević: Umetnički pregled, Jedna srpska muzička premijera u Narodnom pozorištu, *Srpski književni glasnik*, knj. XXXI, br. 3, 1. VIII 1913, str. 221.
103. Kin.: Narodno pozorište, *Đamile od Galea*, muzika Bizea, *Večernje novosti*, br. 252, 24. IX 1913, str. 1.
104. Miloje Milojević: Povodom dva gostovanja, Umetnički pregled, *Srpski književni glasnik*, knj. XXXI, br. 11 i 12, 1. do 16. XII 1913, str. 914—916.
105. Anonim: Hronika Narodnog pozorišta, *Ugašeno ognjište*, *Venac*, književno omladinski list, 25. IV 1914, str. 555—559.
106. Anonim: Pozorište, *Odjek*, br. 119, 21. V 1914, str. 3.
- Vojislav Turinski kao Harun u operi »Đamile« Žorža Bizea, oko 1913. godine.

Komadi s pevanjem — kompozitori nepoznati

Gore: Narodno pozorište u Beogradu, snimak iz Prvog svetskog rata.
 Dole: Dvorana Narodnog pozorišta u Beogradu, oko 1914. godine.

Adembeg

Komad u jednom činu s pevanjem. Svetozar Čorović.
 Režija Ilija Stanojević.
 Premijera 10. XI 1905.

Ajudci

Drama u pet činova s pevanjem.
 J. S. Popović. Režija Adam Mandrović. Premijera 6. XII 1870.

Alpijski car

Čarobna igra u tri čina s pevanjem. Ferdinand Rajmund.
 Prevod Stevan D. Popović.
 Premijera 14. I 1878.

Argatin

Drama u pet činova s pevanjem.
 Žan Rišpen. Prevod Dušan L. Đokić. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 12. XI 1897.

Boj na Kosovu

Tragedija u pet činova s pevanjem. J. S. Popović. Prerada Jovan Đorđević. Premijera 10. VIII 1870.

Ciganin

Šaljiva igra u tri čina s pevanjem. Ede Sigligeti.
 Prevod i posrba Justin Milan Šimić. Premijera 3. V 1874.

Crna kraljica

Čarobna igra u dva čina i predigra s pevanjem. Josif Frajden rajh. Premijera 20. II 1869.

Crnogorci ili Boj na Grahovu

Junačka igra u tri čina s pevanjem. Jovan Car i O. Vitković. Premijera 1. VI 1870.

Čestitam

Šaljiva igra u jednom činu s pevanjem. Kosta Trifković.
 Premijera 24. XI 1872.

Četiri viteza

Fantastična legenda u pet činova i predigra s pevanjem.
 Anri Buržoa i Mišel Mason.
 Prevod Dušan L. Đokić. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 29. IV 1899.

Čovek bez srca

Drama iz našeg društvenog života u tri čina s pevanjem.
 Milorad P. Šapčanin.
 Premijera 6. V 1870.

Dijamant kralja Duhovskog

Čarobna igra u dva čina, devet slika s pevanjem. Ferdinand Rajmund. Prevod Mladen Bošnjaković. Premijera 21. II 1880.

Figarova svadba

Komedija u pet činova s pevanjem. Bomarše. Režija Toša Jovanović. Premijera 29. III 1884.

Galebova stena

Komad u četiri čina s pevanjem. Mihajlo Sretenović po Žilu Sandou. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 14. I 1902.

Grabancijaši

Predigra u jednom činu s pevanjem. Ilija Okruglić-Sremac.
 Premijera 9. IV 1876.

Graničari ili Slava na Iljevu

Pozorišna igra u tri čina s pevanjem. Josif Frajdenrajh.
 Režija Laza Popović. Premijera 4. V 1869.

Hajduk Veljko

Junačka drama u tri čina s pevanjem. Jovan Dragošević.
 Režija Đura Rajković. Premijera ?

Ivkova slava

Komad iz niškog života u četir čina s pevanjem. Velja Miljković po Stevanu Sremcu.
 Režija Svetislav Dinulović.
 Premijera 8. I 1898.

Jelisaveta

Tragedija u pet činova s pevanjem. Đura Jakšić. Režija Aleksa Bačvanski. Premijera 7. VII 1870.

Jelva ili Ruska sirotica

Drama u dva čina s pevanjem.
 Ezzen Skrib, Devilnev i Deveržer. Prevod Spiro Dimitrijević Kotoranin.
 Premijera 30. IX 1875.

Kod beleg konja

Komedija u tri čina s pevanjem.
 Oskar Blumental i Gustav Kadelburg. Prevod Mil. M. Savićević. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 28. V 1899.

Kokotićeva parnica

Lakrdija u jednom činu s pevanjem. Nedeljko Nedeljković.
 Premijera 26. V 1871.

Krst i kruna

Obraz iz srpske prošlosti u četir slike s pevanjem. Jovan Subotić. Premijera 25. V 1871.

Lavorika i prosjački štap

Drama u tri čina i epilog s pevanjem. Karlo Holtaj. Prevod Petar J. Mostl. Režija Toša Jovanović. Premijera 12. I 1879.

Komadi s pevanjem, operete i opere na repertoaru Narodnog pozorišta 1868 — 1914.

Lokot

Komedija u jednom činu s pevanjem. Karlo Žien.
Premijera 17. XI 1871.

Mladost Dostjeja Obradovića

Slika iz života u pet činova s pesmama. Kosta Trifković. Režija Miloš Cvetić. Premijera 11. X 1874.

Moje mezimče

Komad u tri čina s pevanjem. Adolf L'Aronž. Prevod Sava Rajković. Režija Miloš Cvetić. Premijera 29. III 1880.

Muž u klopci

Komedija u jednom činu s pevanjem. Leopold Staplo. Prevod Miloš Jozić. Premijera 20. I 1871.

Niz bisera

Drama u dva čina s pevanjem. Karlo Holtaj. Prevod Spiro Dimitrijević Kotoranin. Premijera 19. XII 1868.

On i ona

Komedija u jednom činu s pevanjem. Šarl Nare. Premijera 5. VI 1870.

Orleanka devojka

Romantična tragedija u pet činova s pevanjem. Fridrik Šiler. Prevod Nikola V. Đorić. Režija Miloš Cvetić. Premijera 29. IV 1878.

Palanačke novine

Komedija u tri čina s pevanjem. Dragomir Brzak. Režija Đura Rajković. Premijera 19. X 1884.

Prkos

Komedija u jednom činu s pevanjem. Roderik Benediks. Prevod Jovan Andrejević. Premijera 30. IV 1870.

Prvi sastanak

Komedija u jednom činu s pevanjem. Ežen Skrib. Prevod i posrba Ilija Vučetić. Režija Laza Popović. Premijera 16. I 1869.

Raspikuća

Čarobna pozorišna igra u tri čina s pevanjem. Ferdinand Rajmund. Prevod Milutin I. Stojanović. Premijera 28. VIII 1871.

Seljak kao milionar

Čarobna igra u tri čina s pevanjem. Ferdinand Rajmund. Prevod A. Mandrović. Premijera 2. VI 1873.

Slobodarka

Junačka igra u pet činova s

pevanjem. Manojlo Đorđević-Prizrenac. Režija Miloš Cvetić. Premijera 30. XII 1879.

Srpski Mara Varadinka

Istorijska drama u četiri čina s pevanjem. Ilija Okruglić-Sremac. Režija Miloš Cvetić. Premijera 16. IX 1889.

Srpske cveti

Drama u pet činova s pevanjem. Matija Ban. Premijera 9. IV 1878.

Stari Baka i njegov sin Husar

Drama u tri čina s pevanjem. Jožef Sigeni. Prevod i posrba Jovan Đorđević. Premijera 19. XII 1868.

Stogodišnjica Vuka Stefanovića Karadžića

Apoteoza u četiri čina s predigrom i pevanjem. Đorđe Maletić. Režija Miloš Cvetić. Premijera 8. IX 1888.

Školski nadzornik

Šaljiva igra u jednom činu s pevanjem. Kosta Trifković. Režija Miloš Cvetić. Premijera 21. III 1872.

Šokica

Drama u pet činova s pevanjem. Ilija Okruglić-Sremac. Premijera 5. VI 1886.

Tata-Toto

Vodvilj u tri čina s pevanjem. Pol Bilo i Alber Bale. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 25. IV 1896.

Tri musketara

Drama u pet činova, 12 slika s pevanjem. Aleksandar Dima Otac i Avgust Make. Prevod Dragomir L. Stevanović. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 20. XI 1899.

Vidovsava

Tragedija u pet činova s pevanjem. Nikola V. Đorić. Režija Toša Jovanović. Premijera 3. X 1881.

Vuk Branković

Tragedija u pet činova s pevanjem. Milan S. Đuričić. Premijera 31. X 1896.

Vukašin

Drama u pet činova s pevanjem. Dragutin J. Ilić. Režija Đura Rajković. Premijera 1. III 1881.

Ženski raj

Drama u pet činova s pevanjem. Ksavije de Montepen i Hektor Šarlije. Prevod Dragutin N. Jovanović. Premijera 30. I 1885.

Muzika u komadima

Kompozitori

Betoven, Ludvig van:

Egmont, tragedija u pet činova. J. V. Gete. Prevod Mihajlo R. Popović. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 26. I 1899.

Binički, Stanislav:

Ljiljan i omorika, bajka u pet činova. Branislav Nušić. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 21. XI 1900.

Pesnik, Radoslav:

Smrt Periklova, dramska poema. Vojislav J. Ilić. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 12. V 1901.

Ekvinocio, drama u četiri čina. Ivo Vojnović. Režija Sava Todorović. Premijera 16. XII 1903.

Poslednji gost, poema. Vojislav J. Ilić. Premijera 29. XI 1906.

Put oko sveta. Branislav Nušić. Režija Ilija Stanojević. Premijera 26. III 1911.

Na uranku, opera u jednom činu. Libreto Branislav Nušić. Dirigent Stanislav Binički. Premijera 20. XII 1903.

Bize, Žorž:

Arležjanka, komad u tri čina, pet slika. Alfons Dode. Prevod Stevan K. Pavlović. Režija M. Gavrilović. Dirigent Dragutin Pokorni. Premijera 26. III 1902.

Damile, romantična opera u jednom činu. Libreto Luj Gale. Prevod Milan Đimović. Dirigent Stevan K. Hristić. Reditelj A. I. Andrejev. Scenograf V. V. Baluzek. Premijera 19. IX 1913.

Blodek, Viljem:

U bunaru, komična opera u jednom činu. Libreto Karel Sabina. Dirigent Josip Svoboda. Reditelj Andrija Fijan. Premijera 29. XI 1894.

Celer, Karlo:

Ptičar, opereta u tri čina. Libreto M. Vesta i L. Helda. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 18. III 1899.

Čižek, Dragutin:

Tri svetla dana, alegorija u tri slike s pevanjem. Dragomir Brzak i Miloš Cvetić. Muzika D. Č. i Davorin Jenko. Premijera 19. VI 1879.

Dušan, tragedija u pet činova.

Pisac i reditelj Miloš Cvetić.

Muzika D. Č. i Davorin Jenko.

Premijera 13. X 1890.

Đimić, P. (?)

Katarina ili Zlatan krst, drama u dva čina s pevanjem. Brazijer Melvil. Prevod Jelena D. Matić. Premijera 27. II 1869.

Doniceti, Gaetano:

Marija, kći pukovnije, šaljiva igra u dva čina. Prerada s francuskog Fridrik Blum. Prevod Spiro Dimitrijević-Kotoranin. Režija Toša Jovanović. Premijera 29. IX 1879.

Doubek, Hugo:

Jabuka, komična opera iz srpskog narodnog života u tri čina. Libreto Velja Miljković. Reditelj Milorad Gavrilović. Premijera 25. II 1895.

Rekl, Ferenc:

Ridokosa, drama u tri čina s pevanjem. Šandor Lukači. Premijera 3. I 1887.

Agneša, drama u tri čina s pevanjem. Šandor Lukači. Režija Đura Rajković. Premijera 24. III 1894.

Crveni buđelar, drama u četiri čina. Ferenc Čepregi. Prevod Đorđe Popović. Režija Đura Rajković. Premijera 23. III 1895.

Erve, Florimon:

Mamzel Nituš, komedija-vodvilj u tri čina s pevanjem. Andri Melak i Alber Mijo. Prevod Dušan L. Đokić. Režija Andrija Fijan. Premijera 27. IV 1895.

Gal, Franja:

Kraljević Marko i Arapin, istorijska slika u pet činova s pevanjem. Velja Miljković. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 20. IV 1894.

Hristić, Stevan:

Čučuk Stana, komad u tri čina s pevanjem. Milorad Petrović. Režija Sava Todorović. Premijera 20. IX 1907.

Jenko, Davorin:

Markova sablja, alegorija u dva čina s pevanjem. Jovan Đorđević. Premijera 11. VIII 1872.

Izbiračica, šaljiva igra u tri čina s pevanjem. Kosta Trifković. Premijera 6. III 1873.

Vanda, kraljica Leška, drama u pet činova s pevanjem. Matija

Ban. Režija Miloš Cvetić. Premijera 2. II 1875.

Slikar ili Verenik i dragi, tragedija u pet činova s pevanjem. Nikola V. Đorić. Režija Toša Jovanović. Premijera 17. II 1879.

Tri svetla dana, alegorija u tri slike s pevanjem. Dragomir Brzak i Miloš Cvetić. Muzika D. J. i Dragutin Čiček. Premijera 19. VI 1879.

Miloš u Latinima, istorijska slika u jednom činu. Milorad P. Šapčanin. Režija Toša Jovanović. Premijera 13. I 1884.

Cetiri miliuna rubalja, komedija u tri čina s pevanjem. Stevan J. Jevtić. Režija Đura Rajković. Premijera 14. II 1885.

Devojačka kletva, slika iz narodnog života u tri čina s pevanjem. Ljubinko Petrović. Premijera 30. V 1887.

Dušan, tragedija u pet činova. Miloš Cvetić. Muzika D. J. i Dragutin Čiček. Premijera 13. X 1890.

Zadužbina, slika iz srpske prošlosti s pevanjem u stihovima. Milorad P. Šapčanin. Režija Miloš Cvetić. Scenograf Titelbah. Slikar Domeniko D. Andreja. Premijera 23. III 1891.

Jurmusa i Fatima, istorijska slika u četiri čina. Todor Pinterović po Milanu Đ. Milićeviću. Režija Đura Rajković. Premijera 2. V 1892.

Đido, slika iz seoskog života u pet činova s pevanjem. Janko Veselinović, Dragomir Brzak. Režija Đura Rajković. Premijera 7. VI 1892.

Blago cara Radovana, romantična igra u četiri čina s pevanjem. Stevan J. Jevtić. Režija Đura Rajković. Premijera 30. I 1893.

Pribislav i Božana, istorijska drama u pet činova s pevanjem. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 26. II 1894.

Krv za rod, melodrama iz narodnog života u tri čina s pevanjem. Ljubinko Petrović. Režija Đura Rajković. Premijera 24. IX 1894.

Život za dinar, drama iz beogradskog života u četiri čina s pevanjem. Đura Rajković po

Tasi Milenkoviću. Režija Đura Rajković. Premijera 27. V 1895. *Potera*, komad iz srpskog narodnog života u pet činova i osam slika. Janko Veselinović, Ilija Stanojević. Režija Ilija Stanojević. Premijera 26. IX 1895.

Krvni mir, slika iz hercegovačkog života u tri čina s pevanjem. Svetozar Čorović. Režija Đura Rajković. Premijera 9. XII 1897. *Merima*, tragedija u pet činova. Matija Ban. Režija Đura Rajković.

Seoba Srbalja, tragedija u pet činova s pevanjem. Đura Jakšić. Režija Đura Rajković. Premijera 6. II 1899.

Smrt Majke Jugovića, dramska pesma u tri pevanja. Ivo Vojnović. Režija Milorad Gavrilović. Muzika D. J. i Mita Topalović. Dirigent Petar Krstić. Premijera 8. IV 1906.

Divlji lovac, komad iz narodnog života. Franc Finžgar. Režija Sava Todorović. Premijera 6. IV 1914.

Vračara, čarobna opereta u tri čina. Libreto M. Miloa. Prevod Vasa J. Živanović. Režija Toša Jovanović. Dirigent Davorin Jenko. Premijera 21. IV 1882.

Čika Tomina koliba, drama u tri čina s predigrom i pevanjem. Tereza Megerle. Premijera 3. III 1871.

Kućna kapica doktora Fausta, čarobna komedija u tri čina s pevanjem. Fridrik Hop. Prevod Adam Mandrović. Premijera 23. II 1872.

Zvonar Bogorodičine crkve, romantična drama u pet činova s predigrom i pevanjem. Šarlota Birh-Pfajfer. Prevod Jovan Đorđević. Režija Aleksa Bačvanskog. Premijera 25. V 1872.

Francuzi u Kini, komedija u četiri čina s pevanjem. M. T. Prevod Đoka Popović. Premijera 25. II 1878.

Seoska lola, komad u tri čina s pevanjem. Ede Tot. Prevod i posrba Stevan Deskašev. Režija Toša Jovanović. Premijera 22. IV 1878.

Robert davo, dramska legenda u pet činova s pevanjem. Karlo

Holtaj. Prevod Đura Bošković. Režija Miloš Cvetić. Premijera 27. V 1878.

Radnička pobuna, drama u tri čina. Ede Sigligeti i Aleksandar Balaz. Prevod i posrba Stevan Deskašev. Režija Toša Jovanović. Premijera 28. X 1878. *Dve sirotice*, drama u šest činova, osam slika. Adolf D'Eneri i Ežen Kormon. Prevod Sava Petrović. Režija Toša Jovanović. Premijera 10. II 1879.

Debora, drama u četiri čina s pevanjem. Solomon Herman Mozental. Prevod Nikola V. Đorić. Režija Toša Jovanović. Premijera 24. II 1879.

Put oko zemlje za 80 dana, drama u pet činova s predigrom i 13 slika. Adolf D'Eneri i Žil Vern. Prevod Miler i Hugo Badalić. (1893. prevod Dušan L. Đokić). Muzika Franca Supea u obradi Davorina Jenka.

Inscenator i reditelj Toša Jovanović. Premijera 2. IV 1879. *Doktor Oks*, komedija u tri čina, šest slika s pevanjem. Filip Žil i Arnold Martije po Žilu Vernu. Režija Miloš Cvetić. Premijera 26. V 1883.

Poručnik Rajf, komedija u pet činova. Gustav Mozer. Prevod Milovan Đ. Glišić. Režija Đura Rajković. Premijera 25. IX 1883. *Jovanka od Arka*, drama u pet činova s predigrom. Žozef Fabr. Prevod Dušan L. Đokić. Režija Miloš Cvetić. Premijera 19. II 1894.

Dramski ludorije, komedija u pet činova s pevanjem. Filip Dimanoar i Gabe Klervil. Režija Svetislav Dinulović. Muzika D. J. i Štola (?). Premijera 25. X 1897.

Joksimović, Božidar: *Mladost*, komad u tri čina s pevanjem. Milorad Petrović. Premijera 29. V 1904.

Ugašeno ognjište, drama u pet činova iz seoskog života. Režija Ilija Stanojević. Dirigent Božidar Joksimović. Premijera 19. IV 1914.

Krstić, Petar: *On*, komad u jednom činu. Svetozar Čorović. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 11. IX 1903.

Na nizbrdici, dramske slike iz života srpskog seljaka u tri čina s pevanjem. Blagoje T. Nedić. Režija Ilija Stanojević. Premijera 25. X 1905.

Ajiša, komad u tri čina s pevanjem. Svetozar Čorović. Premijera 9. X 1907.

U dobri čas hajduci, komad iz srpskog narodnog života u dve slike. Petar Krstić po Lazi Lazareviću. Premijera 25. III 1908.

Abramovo posvetilište. Mavro Vetračić-Čavčić. Premijera 27. IX 1908.

Miloš i Vukosava, drama u pet činova. Sretka Stojković. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 4. X 1908.

Dorćolska posla, šala u četiri čina, pet slika s pevanjem. Pisac i reditelj Ilija Stanojević. Premijera 29. I 1909.

Pre četrdeset godina. Velimir Rajić. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 5. XI 1909.

Kosovska tragedija, dramska pesma u četiri pevanja. Žarko Lazarević. Režija A. I. Andrejev. Scenografija V. V. Baluzek. Premijera 13. VI 1913.

Leonkavalj, Rudero:

Bajaco, opera u dva čina. Libreto R. Leonkavalj. Prevod Milan Dimović. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 26. VIII 1908.

Lisenko, Nikola: *Na poselu*, komad u tri čina s pevanjem. Vladimir A. Aleksandrov i Mihajlo Staricki. Prevod Ivan Gligorović i Milutin Čekić. Premijera 24. II 1904.

Majar, Luj Eme: *Vilarovi Dragoni*, komična opera u tri čina. Libreto Žozef Lokroa i Ernest Kormon. Prevod Stanislav Binički. Dirigent Petar Krstić. Premijera 7. I 1912.

Maksimović, Aksentije: *San na javi*, slika iz prošlosti srpske u jednom činu. Jovan Subotić. Režija Laza Popović. Premijera 15. III 1869. *Dobrla i Milenko*, tragedija u pet činova s pevanjem. Matija Ban. Režija Laza Popović. Premijera 30. III 1869.

Srpske cveti (Takovski ustanak), drama u pet činova. Matija Ban. Režija Adam Mandrović.

Premijera 13. IV 1869.

Saćurica i šubara, šaljiva igra u četiri čina s pevanjem. Ilija Okrugić-Sremac. Premijera 21. XI 1869.

Maksim Crnojević, tragedija u pet činova s pevanjem. Laza Kostić. Premijera 23. X 1870.

Marinković, Josip:

Sudaje, dramoljet u tri čina s pevanjem. Ljubinko Petrović. Režija Đura Rajković. Premijera 12. X 1894.

Mase, Viktor:

Jovančini svatovi, komična opera u jednom činu. Libreto Žil Barbije i Mišel Kare. Prevod Nikola J. Marinović. Premijera 28. II 1884.

Maskanji, Pietro:

Kavalera Rustikana, opera u jednom činu. Libreto Tordoni-Toceti i Đ. Menaši, po Đovaniju Vergi. Prevod Milan Dimović. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 23. XI 1906.

Masne, Žil:

Verter, lirska drama u četiri čina. Libreto Eduar Bloa, Pol Milie i Žorž Hartman po J. V. Geteu. Prevod Milan Dimović. Dirigent Stevan Hristić. Reditelj A. I. Andrejev. Premijera 30. IV 1914.

Mendelson, Feliks:

San letnje noći, komedija u pet činova. Viljem Šekspir. Prevod Dragomir Brzak. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 4. III 1910.

Mileker, Karlo:

Dak prosjak, opereta u tri čina. Libreto F. Cela i Rihard Zene. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 23. IV 1903.

Miler, A.:

Zao duh, čarobna komedija u tri čina s pevanjem. Johan Nestroj. Prevod Mita Živković. Režija Toša Jovanović. Premijera 21. V 1883.

Milojević, Miloje:

Kraljeva jesen, dramat u jednom činu i stihovima. Milutin Bojić. Režija Milutin Čekić. Uz prvo izvođenje simfonijski prolog

Danilo i Simonida M. M. Premijera 10. X 1913.

Mocart, V. A.:

Bastijen i Bastijena, komična opera u jednom činu. Libreto Fridrih Vilhelm Vajskren. Prevod Sava Mijalković. Dirigent Petar Krstić. Premijera 14. XII 1911.

Mokranjac, Stevan:

Ivkova slava, slika iz niškog života u pet činova s pevanjem. Stevan Sremac i Dragomir Brzak. Režija Ljuba Stanojević. Premijera 21. IV 1901.

Odran, Edmon:

Maskota, komična opereta u tri čina. Libreto Alfred Diri i Anri Šivo. Prevod Dušan L. Đokić i Stanislav Binički. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 29. I 1900.

Lutka, opereta u tri čina s predigrom. Libreto Morris Ordonoa. Prevod Dragomir Brzak. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Svetislav Dinulović. Premijera 30. I 1902.

Offenbach, Žak:

Ženidba pri fenjerima, komična opera u jednom činu. Libreto Mišela Karea i Leona Batija. Prevod Nikola J. Marinović. Premijera 21. X 1884.

Muž pred vratima, komična opera u jednom činu. Libreto Alfred Delakur i Emil Moro. Prevod Nikola J. Marinović. Premijera 25. XI 1886.

Lepa Jelena, komična opera u tri čina. Libreto Anri Melak i Lodovik Halevi. Dirigent Dragutin Pokorni. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 13. VI 1900.

Orfej u paklu, komična opera u dva čina, četiri slike. Libreto Hektor Kremije. Prevod Rista J. Odavić. Dirigent Dragutin Pokorni. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 8. VI 1902.

Parma, Viktor:

Ksenija, opera u jednom činu. Libreto i muzika Viktor Parma. Premijera 22. V 1908.

Planket, Robert:

Kornevilijska zvona, romantična opera u tri čina. Libreto Gabe Klervil. Prevod Rista J. Odavić. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Ilija Stanojević. Premijera 20. X 1902.

Pokorni, Dragutin:

Carica Milica, istorijska drama u pet činova. Dimitrije Dukić. Režija Đura Rajković. Premijera 14. I 1898.

Potporučnik Mikica, komedija iz beogradskog života u tri čina s pevanjem. Velja Miljković. Premijera 29. VI 1898.

Zla žena, komedija u tri čina s pevanjem. J. S. Popović. Režija Ilija Stanojević. Premijera 30. XII 1898.

Beograd nekad i sad, komedija u dva čina s pevanjem. J. S. Popović. Režija Ilija Stanojević. Premijera 30. XII 1898.

Koštana, komad u četir čina s pevanjem. Borisav Stanković. Režija Ilija Stanojević. Premijera 22. VI 1900.

Pučini, Đakomo:

Seosko častoljublje (Kavalerija Rustikana), drama u jednom činu. Đovani Verga. Prevod Milan Dimović. Režija Milorad Gavrilović. Premijera 28. IX 1899.

Toska, opera u tri čina.

Libreto Luidi Ilike i Đuzepe Đakoza, po Viktorijenu Sarduu. Prevod Milan Dimović. Dirigent i reditelj Stanislav Binički. Premijera 10. I 1914.

Reš, Dragutin:

Posmrtna slava kneza Mihaila, slika iz narodnog života u tri čina s pevanjem. Đorđe Maletić. Režija Aleksa Bačvanski. Premijera 30. X 1869.

Saliven, Artur:

Mikado, japanska opera u dva čina. Libreto V. S. Džilbert. Prevod Mita Živković. Dirigent Dragutin Pokorni. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 21. IV 1898.

Sidni, Đzon:

Gejša, opereta u tri čina. Libreto Owen Hal i Hari Grinbank. Prevod Dragomir Brzak. Dirigent Dragutin Pokorni. Režija Svetislav Dinulović. Premijera 7. VI 1901.

Smetana, Bedžih:

Prodana nevesta, komična opera u tri čina. Libreto Karel Sabina. Prevod Milan Dimović. Dirigent Dragutin Pokorni. Reditelj Ilija Stanojević. Premijera 10. II 1909.

Supe, Franc:

Put oko zemlje za osamdeset dana, drama u pet činova s predigrom i 13 slika. Adolf D'Eneri i Žil Vern. Prevod Miler i Hugo Badalić. Muzika F. S. u obradi Davorina Jenka.

Inscenacija i režija Toša Jovanović. Premijera 2. IV 1879. *Veseli daci*, komična opera u jednom činu. Libreto Jozef Braun. Prevod Dragomir Brzak. Režija Miloš Cvetić. Premijera 30. IV 1885.

Lepa Galateja, komična opera u jednom činu. Libreto Poli Enrion. Dirigent Dragutin Pokorni. Premijera 17. IV 1897.

Šerli, Lajoš:

Pana Čiganka, narodna šaljiva igra u tri čina s pevanjem. Tihamer Almaši. Prevod Dina H. Janković. Režija Đura Rajković. Premijera 15. IV 1900.

Šlezinger, Josif:

Zidanje Ravanice. Atanasije Nikolić. Muzika J. S. i Davorin Jenko. Premijera 23. VII 1869.

Štola, (?):

Dramske ludorije, komedija u pet činova s pevanjem. Filip Dimanoar i Gabe Kervil. Režija Svetislav Dinulović. Muzika Š. i Davorina Jenka. Premijera 25. X 1897.

Štraus, Johan:

Slepi miš, opereta u tri čina. Libreto Hanfer i Žene po Anriju Melaku i Lodoviku Haleviju. Prevod Milan Dimović. Premijera 26. V 1907.

Toma, Ambroaz:

Minjon, opera u tri čina. Libreto Žil Barbije i Mišel Kare po J. V. Geteu. Prevod Milan Dimović i Aleksandar Binički. Dirigent Stanislav Binički. Režija Milutin Čekić. Premijera 21. V 1914.

Topalović, Mita:

Smrt majke Jugovića, dramska poema u tri pevanja. Ivo Vojnović. Režija Milorad Gavrilović. Dirigent Petar Krstić. Muzika M. T. i Davorin Jenko. Premijera 8. IV 1906.

Urban, Josip:

Prokop, dramat u jednom činu s muzikom. Živko M. Romanović. Režija Ljuba Stanojević. Premijera 19. V 1901.

Veber, Karl Marija:

Precioza, drama u četiri čina s pevanjem. Piše Aleksandar Volf.
Prevod Mita Živković. Premijera
20. XI 1883.

Čarobni strelac, opera u tri
čina. Libreto Fridrik Knd.
Prevod Milan Dimović. Dirigent
Stanislav Binički. Režija Rudolf
Fejfar, k. g. Premijera 26. II
1914.

Verdi, Đuzepe:

Trubadur, opera u četiri čina.
Libreto Salvator Kamarana.
Prevod Milan Dimović. Dirigent
Stanislav Binički. Režija A. I.
Andrejev. Scenograf V. V.
Baluzek. Premijera 24. IV 1913.

Zajc, Ivan:

Dubravka, prikazanje u tri čina
s pevanjem. Ivan Gundulić.
Režija Miloš Cvetić. Premijera
9. II 1895.

Stručno veće
Muzeja pozorišne umetnosti SR Srbije

Predsednik:
dr Petar Volk, upravnik

Članovi:
Siniša Janić
Olga Milanović
Ksenija Orešković
Veroslava Petrović

Izdavač:
Muzej pozorišne umetnosti SR Srbije
Autor izložbe i kataloga:
Veroslava Petrović

Realizacija:
Studio Structure, Beograd
Design:
Saveta i Slobodan Mašić

Reprodukcijska fotografija:

Hristifor Nastasić

Lektor:
Jelena Čolić

Tehnički urednik:
Ratomir Radović

Tisk:
Srboštampa, Beograd

Tiraž: 1000 primeraka
Štampanje ove publikacije završeno je 15. maja 1976. godine

МПУС

Б МУЗ 78.03
ПЕТРОВИЋ В.
Сценска музика

000009087

COBISS S